

Звіт подібності

метадані

Заголовок

ВСТУП1

Автор

Михайло Дереч

Науковий керівник / Експерт

Олександр Рогач

підрозділ

UzhNU

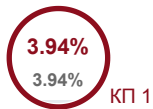
Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв	Б	0
Інтервали	A→	0
Мікропробіли	:	0
Білі знаки	Б	0
Парафрази (SmartMarks)	a	47

Обсяг знайдених подібностей

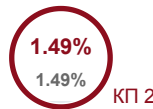
Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

КП 1

25

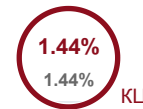
Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

КП 2

15387

Кількість слів

КЦ

122575

Кількість символів

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Копіювати текст

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	КОЕФІЦІЄНТ ПОДІБНОСТІ
1	https://elar.naiu.kiev.ua/bitstreams/e815cbaf-ac1a-44d0-939b-3048fb81af63/download	59	0.38 %
2	https://geostrategy.org.ua/media/statti/pidgotovka-strategichnyh-dokumentiv-u-sferi-nacionalnoyi-bezpeky-ukrayiny-v-umovah-rosiyskoyi-agresiyi-obrani-aspekty	40	0.26 %
3	https://revolution.allbest.ru/economy/01384311_0.html	40	0.26 %
4	https://elar.naiu.kiev.ua/bitstreams/e815cbaf-ac1a-44d0-939b-3048fb81af63/download	32	0.21 %
5	https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1675341	30	0.19 %

2	https://revolution.allbest.ru/economy/01384311_0.html	114 (7)	0.74 %
3	https://geostrategy.org.ua/media/statti/pidgotovka-strategichnyh-dokumentiv-u-sferi-nacionalnoyi-bezpeky-ukrayiny-v-umovah-rosiyskoyi-agresiyi-obrani-aspekty	92 (7)	0.60 %
4	https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1675341	55 (5)	0.36 %
5	http://indo.univ.kiev.ua/images/2020/26112020.pdf	53 (6)	0.34 %
6	https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/publish/oblko.pdf	38 (5)	0.25 %
7	http://ippi.org.ua/sites/default/files/tezi_ostrog.pdf	21 (3)	0.14 %
8	http://international-relations-tourism.karazin.ua/themes/irtb/resources/f429a2b87f01983ad8a4bb26419887d4.pdf	20 (2)	0.13 %
9	https://subject.com.ua/pdf/152.pdf	15 (2)	0.10 %
10	https://dspace.univd.edu.ua/bitstreams/f95c6cc0-ee67-48e7-a2a6-199161593e8b/download	15 (2)	0.10 %
11	http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/12196/1/%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD.pdf	7 (1)	0.05 %
12	https://yak.koshachek.com/articles/vnutrishni-i-zovnishni-zagrozi-nacionalnij-bezpeci.html	5 (1)	0.03 %
13	https://thelib.info/politologiya/2995747-problemi-nacionalnoi-bezpeki-ukraini/	5 (1)	0.03 %
14	http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14368/1/41.pdf	5 (1)	0.03 %
15	http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/13383/1/Ruban%20%D0%9D%D0%A3%D0%A6%D0%97%D0%A3%202021.pdf	5 (1)	0.03 %

Список прийнятих фрагментів (немає прийнятих фрагментів)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗМІСТ	КІЛЬКІСТЬ ОДНАКОВИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
------------------	-------	---------------------------------------

ВСТУП

Актуальність теми дослідження у сучасних умовах збройної агресії російської федерації проти України, питання національної безпеки набувають особливої важливості як на державному, так і міжнародному рівнях. Агресія росії, що почалася у 2014 році з анексії Криму та розгортання військових дій на сході України, стала каталізатором для радикальної зміни підходів до забезпечення безпеки країни. Особливої гостроти ця проблема набула після повномасштабного вторгнення у 2022 році, яке відкрило нові виклики для обороноздатності України та її стратегічного планування. В цих умовах реформування стратегії національної безпеки стає не лише питанням виживання, а й гарантією сталого розвитку держави у майбутньому.

В умовах сучасної війни характер загроз зазнав суттєвих змін, що обумовлює необхідність адаптації стратегічних документів та інституційних механізмів до нових реалій. Сучасна гібридна війна поєднує класичні військові дії з кібератаками, інформаційною війною, економічним тиском, що ускладнює систему реагування на загрози. Українська стратегія національної безпеки, розроблена у попередні роки, потребує суттєвих змін для врахування нових технологій ведення війни, необхідності посилення стратегічних союзів та інтеграції з НАТО. Крім того, цей процес потребує активної участі міжнародних партнерів та ефективної співпраці з глобальними організаціями, що є важливим фактором у відбитті зовнішньої агресії.

Підґрунтям для дослідження стає аналіз зміни глобальної геополітичної ситуації та ролі України в європейській безпековій архітектурі. Від початку російської агресії Україна активно шукає нові моделі співпраці з провідними світовими акторами, зокрема у сфері безпеки. Досвід міжнародної підтримки України, включаючи надання озброєнь, розвідданих та військової допомоги, підкреслює актуальність інтеграції національної безпекової стратегії у контекст глобальної безпеки. Оскільки росія є джерелом дестабілізації не лише в Україні, а й на глобальному рівні, розробка нових безпекових моделей може стати важливим прикладом для інших країн, що протидіють агресії.

Крім того, сучасні реформи у секторі оборони України потребують науково обґрунтованих підходів та стратегічного планування. Аналіз досвіду інших держав, які успішно впровадили реформи у сфері безпеки в умовах війни або загрози агресії, є важливою складовою для створення ефективної національної стратегії. Зокрема, врахування новітніх технологій, модернізація збройних сил, впровадження стандартів НАТО та адаптація до специфіки гібридної війни є критично необхідними для забезпечення ефективної оборони.

Отже, актуальність дослідження реформування стратегії національної безпеки України полягає у необхідності комплексного аналізу та

оновлення існуючих підходів до захисту національних інтересів в умовах тривалої російської агресії. Це питання є критично важливим для збереження суверенітету та територіальної цілісності України, а також для забезпечення її місця у глобальній системі безпеки..

Об'єкт дослідження - система національної безпеки України в умовах зовнішньої агресії.

Предмет дослідження - механізми та перспективи реформування стратегії національної безпеки України у відповідь на збройну агресію російської федерації.

Мета дослідження - проаналізувати теоретичні та практичні засади реформування стратегії національної безпеки України в контексті сучасних викликів з боку росії та запропонувати шляхи підвищення її ефективності..

Завдання роботи:

1. дослідити поняття національної безпеки в сучасних умовах;
2. висвітлити теоретичні основи стратегічного планування у сфері національної безпеки;
3. проілюструвати історичний контекст та еволюцію стратегій національної безпеки України;
4. оцінити ефективність чинної стратегії національної безпеки;
5. схарактеризувати виклики національній безпеці України в умовах збройної агресії росії;
6. дослідити військово-політична складову;
7. проаналізувати невійськові виклики безпеки України.

Методи дослідження. У магістерській роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів для досягнення поставленої мети дослідження перспектив реформування стратегії національної безпеки України в умовах збройної агресії Росії. Застосовані методи дозволяють всебічно проаналізувати сучасний стан та виклики національної безпеки України, а також запропонувати можливі напрями її реформування.

Історичний метод:

Використаний у розділі 2.1 для дослідження історичного контексту та еволюції стратегій національної безпеки України. Цей підхід дозволяє прослідкувати зміни в національних стратегіях безпеки протягом різних етапів розвитку країни, особливо в умовах російської агресії.

Системний підхід:

Цей метод застосовано для комплексного аналізу системи національної безпеки України у розділі 1.2 та 3.1, де розглядаються її елементи та взаємозв'язки. Системний підхід дозволяє визначити, як політичні, військові, соціальні та економічні фактори взаємодіють у сфері національної безпеки.

Структурно-функціональний аналіз:

Використаний для оцінки ефективності чинної стратегії національної безпеки у розділі 2.2. Цей метод дозволяє аналізувати функціонування національної безпекової системи, виявляти її недоліки та сильні сторони, що є важливими для реформування.

Прогностичний метод:

Застосовано у розділі 3 для визначення перспектив розвитку національної безпеки України та можливих сценаріїв розвитку подій у контексті збройної агресії Росії. Прогностичний підхід допомагає запропонувати рекомендації щодо реформування безпекової стратегії з урахуванням сучасних та майбутніх викликів.

Метод аналізу і синтезу

Використовується на всіх етапах дослідження для узагальнення зібраних даних, формулювання висновків та пропозицій щодо реформування стратегії національної безпеки України..

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

Африканський напрям зовнішньої політики КНР має велике теоретичне і практичне значення для розуміння сучасних геополітичних тенденцій та економічних стратегій. Теоретичне значення дослідження африканського напрямку зовнішньої політики Китаю полягає у глибшому розумінні стратегічних мотивацій та механізмів взаємодії Китаю з країнами Африки. Це дозволяє розкрити важливі аспекти політичної, економічної та геостратегічної динаміки в регіоні, а також з'ясувати роль Китаю як нового гравця у контексті геополітичних зрушень

Практичне значення отриманих результатів полягає у усвідомленні та аналізі можливостей та викликів, які виникають у зв'язку з розширенням китайського впливу в Африці. Це може сприяти розробці більш ефективних стратегій співпраці з країнами Африки, а також врахуванню аспектів конкуренції з Китаєм при плануванні зовнішньої політики інших країн. Розуміння динаміки китайських ініціатив та їх впливу на економічний, політичний та соціокультурний розвиток Африки є ключовим для розробки ефективних стратегій співпраці та регулювання можливих ризиків.

Ступінь наукового вивчення проблеми

У своїх дослідженнях питання національної безпеки України в умовах воєнного стану, численні автори розглядають різні аспекти безпеки, від економічних загроз до стратегічних і правових аспектів.

Автори, такі як Т. Гудима, розглядають міжнародний досвід забезпечення національної безпеки та висновки для України, що включають аналіз порівняльної ефективності систем безпеки різних країн. Ю. Січень фокусується на висновках міжнародних заходів для забезпечення миру в Україні, акцентуючи на дипломатичних і стратегічних підходах. Інші дослідники, такі як О. Резнікова, пропонують стратегічний аналіз безпекового середовища України, вивчаючи еволюцію стратегій національної безпеки та їх вплив на економічну безпеку держави. С. Гордіснко і І. Семенюк вивчають стратегічне планування у сфері державної безпеки, зокрема його застосування в умовах гібридної війни. З іншого боку, О. Білий зосереджується на основних напрямках забезпечення національної безпеки держави, досліджуючи правові та організаційні аспекти.

Ці дослідження підкреслюють багатогранний підхід до проблеми національної безпеки, що включає аналіз економічних, правових, стратегічних та міжнародних аспектів забезпечення безпеки України в умовах сучасних загроз.

2

2

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури і додатків. Обсяг основної частини роботи становить 68 сторінок, список використаних джерел налічує 64 позиції.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

1. Поняття національної безпеки в сучасних умовах

Теоретичні засади національної безпеки є важливим підґрунтям для розуміння сутності та завдань безпекової політики держави. Сучасні виклики, зокрема глобалізаційні процеси, збройні конфлікти, інформаційні загрози та економічна нестабільність, створюють нові умови для розробки та впровадження стратегій національної безпеки. Реформування цих стратегій вимагає системного аналізу теоретичних концепцій безпеки, які визначають як внутрішні, так і зовнішні загрози. В цьому розділі увагу приділено аналізу основних понять та категорій, що формують

теоретичну базу національної безпеки, а також ролі стратегічного планування у її забезпеченні.

Поняття національної безпеки є багатограним та динамічним, оскільки воно охоплює всі аспекти функціонування держави: політичні, економічні, соціальні, екологічні та військові. У сучасних умовах це поняття зазнало суттєвих трансформацій, пов'язаних із розвитком глобалізаційних процесів, поширенням гібридних загроз та зростанням впливу недержавних акторів на світову політику. Сучасна національна безпека передбачає не лише захист територіальної цілісності та суверенітету держави, але й гарантування стабільності внутрішнього розвитку, захист прав і свобод громадян, стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз.

Національна безпека є однією з найскладніших і найдинамічніших складових державного управління. Це комплексна система, що складається з взаємопов'язаних елементів, які постійно реагують на зміни як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. У зв'язку з цим, для досягнення цілей національної безпеки державі потрібні не тільки великі ресурси, але й здатність адаптуватися до нових викликів та загроз, які постійно виникають. Національна безпека повинна розглядатися як нестабільний об'єкт державного управління, що перебуває в постійній динаміці під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

Основною складністю є те, що важко точно визначити, коли саме будуть досягнуті основні цілі політики національної безпеки. Навіть після досягнення цих цілей, їх підтримання є складним завданням, оскільки сили, що впливають на національну безпеку, змінюються адаптивно разом із системою державного управління. Іншими словами, досягнення стабільного стану національної безпеки неможливе раз і назавжди. Це вимагає постійного державного контролю та управління для забезпечення відповідності сучасним викликам і загрозам [63, с. 4-5].

Будь-яка стратегія в галузі національної безпеки та оборони (далі - Концепція НБ) є нормативно-правовим документом, що відображає комплекс офіційних науково обґрунтованих підходів держави до принципів, методів та механізмів її забезпечення. Вона є концептуальною основою для розробки моделі забезпечення національної безпеки у певній сфері. Її створення диктується потребою у встановленні організаційно-правових підвалин для функціонування суб'єктів публічного управління у цій сфері. Тому визначені в **Концепції НБ мета, принципи, підходи, цільові орієнтири та можливі методи й механізми її втілення** загалом формують концептуальний **задум вищого політичного керівництва щодо реалізації національних інтересів на довгострокову перспективу**. В умовах сучасних змін у геополітичному, гео економічному та геокультурному середовищі, а також зміні зовнішніх **і внутрішніх чинників формування та реалізації національних інтересів, цей період не має перевищувати 10 років** [40, с. 340].

Важливо врахувати різні підходи до визначення національної безпеки, що існують у сучасній науковій літературі. Як зазначають автори, поняття **"національна безпека"** є складною кількісно-якісною характеристикою соціальної системи. Вона включає не лише оцінку захищеності від потенційних і реальних загроз, а й відображає вплив тенденцій розвитку суспільства та умов його функціонування. Тобто, національна безпека забезпечує стабільне існування соціальної системи відповідно до її природи та вимог [32].

Різні дослідники пропонують свої підходи до трактування цього поняття. Наприклад, національну безпеку визначають як захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави в різних сферах діяльності **від внутрішніх та зовнішніх загроз**, що сприяє стійкому розвитку країни. Водночас, існує ширше бачення, де національна безпека розглядається **як сукупність офіційно прийнятих поглядів на цілі та стратегії держави в галузі захисту особистості, суспільства й держави від** загроз різного характеру - політичних, економічних, екологічних, інформаційних тощо. Він також підкреслює важливість врахування ресурсів та можливостей держави в забезпеченні безпеки [32, с. 103].

Проблемі визначення національної безпеки в Україні приділялася увага багатьох дослідників, таких як Вагалов, Гончаренко та Лисицин. Вони визначають національну безпеку як категорію, що характеризує **ступінь захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод особи, суспільства та держави від** загроз. Це визначення фокусується на двох основних категоріях: особистості та державі, підкреслюючи важливість прав та інтересів індивідів для загальної безпеки держави.

Подібний підхід спостерігається і в американській концепції національної безпеки, що базується на теорії «національних інтересів». Згідно з цією моделлю, запропованою У. Ліппманом, національна безпека є частиною національних інтересів. Цю концепцію також підтримували Бруді, Гальперін та інші.

Колишній міністр оборони США Г. Браун визначав національну безпеку як здатність зберігати територію, підтримувати економічні відносини і захищати інститути та систему управління від зовнішнього негативного впливу. Він підкреслює необхідність забезпечення безпеки на всіх рівнях та підтримання міжнародних відносин як частину загальної стратегії національної безпеки [64, с. 36-37].

Інше трактування національної безпеки полягає у здатності нації задовольняти свої потреби, необхідні для самозбереження та розвитку, з мінімальними ризиками для базових цінностей, що існують у поточному стані. Це підкреслює важливість не лише захисту, але й підтримки стійкості та поступу соціальної системи [32, с. 103].

Пол Віотті у книзі **"Національна безпека США: нові загрози, старі реальності"** аналізує національну безпеку з позиції Вольферса, підкреслюючи її суб'єктивний характер. Він стверджує, що концепція національної безпеки є соціальною конструкцією, що інтегрується у свідомість ухвалювачів рішень та їхніх радників, і завжди підлягає різним інтерпретаціям.

Згідно з Віотті, національна безпека перебуває у постійній динаміці, зокрема через глобалізацію. Концепція безпеки постійно змінюється залежно від перспективи та розуміння ухвалювачів рішень. Він вважає, що ці зміни зумовлені різними точками зору, які впливають на процес прийняття рішень. У своїй книзі Віотті також розглядає нові виклики національної безпеки XXI століття, такі як міжнародна організована злочинність, зміни клімату, безпека здоров'я, поширення зброї масового знищення, кіберзлочинність і насильницькі недержавні актори. Ці питання ускладнюють пріоритети національної безпеки, особливо в умовах глобалізованого світу.

Віотті підкреслює, що сучасна національна безпека потребує міжнародної співпраці, адже багато проблем не можуть бути вирішені однією державою. Співпраця з союзниками, міжнародними організаціями та іншими державами є ключовою [60, с. 211].

На сучасному етапі розвитку науки безпекознавства національну безпеку можна розглядати через кілька ключових складників. Безпека особистості визначає рівень захисту індивідуальних прав і свобод. Державна безпека охоплює захист країни від як зовнішніх, так і внутрішніх загроз. Громадська безпека фокусується на захисті особистості та суспільства від внутрішніх загроз. До інших важливих складників відносяться техногенна безпека, що стосується захисту від техногенних ризиків, екологічна безпека та захист від стихійних лих, економічна безпека, енергетична безпека (як частина економічної безпеки), інформаційна безпека та кібербезпека.

Основні об'єкти **національної безпеки включають громадян, їхні права та свободи, суспільство з його** духовними і матеріальними цінностями, а також державу, **її конституційний устрій, суверенітет і територіальну цілісність**. Важливими **чинниками впливу на національну безпеку** є:

- національна **незалежність і суверенітет, територіальна цілісність держави, - розвиненість громадянського суспільства, рівень демократизму, якість законодавчої бази правової держави та захищеність особи, - економічні можливості держави, - стан збройних сил, їхня боєздатність і боєготовність, - національне визначення та самобутність, - розвиток національної самосвідомості й культури, -**

наявність загальної стратегії національного розвитку, «національної ідеї» та загально визначених цілей.

- національна згода та єдність.

- внутрішньополітична стабільність. - готовність політичних сил реалізувати загально визначені цілі. Основні завдання забезпечення національної безпеки включають захист державного і суспільного ладу, територіальної недоторканності і суверенітету, політичної та економічної незалежності нації, здоров'я нації, охорону громадського порядку, боротьбу зі злочинністю, забезпечення техногенної безпеки та захист від стихійних лих [23].

Відтак, у контексті сучасних умов поняття «національна безпека» включає в себе не лише захист держави від зовнішніх загроз, але й охорону інтересів окремих громадян. Аналіз визначень «національної безпеки», як українських, так і міжнародних, підкреслює, що безпека особи та держави є центральними елементами цієї концепції. Національна безпека розглядається як здатність нації захищати своїх громадян та внутрішні цінності від загроз, включаючи загрози з боку держав-агресорів та терористичних організацій [64].

В сучасному контексті національна безпека вже не зводиться лише до військової оборони. Після закінчення холодної війни стало очевидним, що визначення національної безпеки потрібно розширити. Сьогодні важливо враховувати нові аспекти, такі як економічна стабільність, розвиток інфраструктури та інтеграція в міжнародні організації. В політичному аспекті це може призвести до перепрофілювання програм внутрішньої політики, що часто супроводжується перенаправленням ресурсів з армії на інші сфери.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», ухваленого в 2018 році, ключовими національними інтересами є:

1. Державний суверенітет і територіальна цілісність, забезпечення демократичного конституційного ладу та **недопущення втручання у внутрішні справи України**. **2. Сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства та держави для підвищення рівня та якості життя населення**. **3. Інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий і правовий простір**, а також **розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами**, включаючи **набуття членства в Європейському Союзі та НАТО** [36].

Отже, проведений аналіз теоретичних засад національної безпеки дозволяє сформулювати кілька ключових висновків. Поняття національної безпеки в сучасних умовах є надзвичайно багатограним та динамічним, охоплюючи не лише традиційні загрози, такі як збройні конфлікти, а й нові виклики, пов'язані з глобалізацією, інформаційними війнами та змінами клімату. Національна безпека - це не статичний стан, а постійний процес адаптації до мінливого зовнішнього середовища. Для забезпечення ефективної національної безпеки необхідний комплексний підхід, який включає в себе не лише військову складову, а й економічну, соціальну, екологічну та інформаційну безпеку.

Сучасні концепції національної безпеки акцентують на важливості людського розвитку, сталого економічного зростання та інтеграції в міжнародні структури. Водночас, зберігається необхідність захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. Ключовими викликами для національної безпеки в XXI столітті є гібридні війни, кіберзагрози, екстремізм та тероризм, а також зміни клімату. Для успішного протистояння цим викликам необхідна розробка та впровадження ефективних стратегій національної безпеки, які враховують як внутрішні, так і зовнішні фактори. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародне співробітництво, розвиток технологій та підвищення рівня обізнаності населення щодо загроз національній безпеці.

Проведений аналіз підтверджує, що поняття національної безпеки є надзвичайно складним і багатограним. Воно охоплює широкий спектр питань, від традиційних загроз до нових викликів, пов'язаних зі змінами в глобальному середовищі. Для забезпечення ефективної національної безпеки необхідний системний підхід, який враховує як внутрішні, так і зовнішні фактори. Лише за таких умов можна забезпечити стабільний розвиток держави та захист її національних інтересів.

Отже, проведений аналіз теоретичних засад національної безпеки дозволяє зробити висновок про її багатогранність та динамічність у сучасних умовах. Поняття національної безпеки вже давно вийшло за рамки традиційного розуміння військової оборони. Сьогодні воно охоплює широкий спектр сфер, від економічної та соціальної стабільності до інформаційної безпеки та захисту довкілля.

Ключовою особливістю сучасної національної безпеки є її комплексний характер. Забезпечення безпеки держави вимагає скоординованих зусиль різних державних органів, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Ефективна система національної безпеки повинна бути побудована на міцній нормативно-правовій базі, адекватних ресурсах та високому рівні професіоналізму персоналу.

Одним із найважливіших викликів для національної безпеки в XXI столітті є зростання нетрадиційних загроз, таких як кіберзагрози, тероризм, екстремізм та зміни клімату. Ці загрози мають транснаціональний характер і вимагають міжнародного співробітництва для їх подолання.

У контексті глобалізації та інтеграційних процесів національна безпека набуває все більшого значення. З одного боку, глобалізація створює нові можливості для розвитку, з іншого - вона посилює взаємозалежність держав і робить їх більш вразливими до зовнішніх впливів. Тому, забезпечення національної безпеки є невід'ємною умовою успішної інтеграції в світове співтовариство.

Національна безпека - це не статичний стан, а динамічний процес, який потребує постійного оновлення та адаптації до змінюваних умов. Для забезпечення ефективної національної безпеки необхідно проводити регулярний аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища, розробляти нові стратегії та інструменти, а також залучати до цього процесу широке коло зацікавлених сторін.

1.2. Теоретичні основи стратегічного планування у сфері національної безпеки

Стратегічне планування у сфері національної безпеки є важливою складовою державної політики, яка забезпечує ефективну реакцію на виклики, загрози та ризики, що постають перед країною. В умовах сучасного глобалізованого світу, де загрози стають дедалі більш комплексними та непередбачуваними, теоретичні засади стратегічного планування набувають особливої ваги. Вони ґрунтуються на міждисциплінарному підході, що поєднує концепції управління, безпеки, права, економіки та соціальних наук. Знання та правильне застосування цих основ дозволяє державам розробляти довгострокові стратегії, що сприяють захисту національних інтересів та стабільному розвитку суспільства.

Стратегічне планування у сфері національної безпеки є важливою складовою державної політики, яка базується на законодавчих актах, що визначають основні засади забезпечення національних інтересів. Основними правовими документами, що регулюють це питання в Україні, є Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України», а також міжнародні договори та угоди, ратифіковані Верховною Радою України. Ці документи формують фундамент для розробки стратегії національної безпеки, яка забезпечує захист національних інтересів та безпеку держави.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», стратегія національної безпеки (НБ) є ключовим документом, що визначає загрози національним інтересам, а також формує цілі, завдання та механізми захисту держави. Стратегія виконує роль базового інструменту для формування і реалізації державної політики у цій сфері. Вона визначає пріоритети національних інтересів, що вимагають реалізації у середньо- та довгостроковій перспективі.

У сучасній практиці багато країн використовують концепції національної безпеки або аналогічні документи, що спрямовані на реформування системи забезпечення національної безпеки (СЗНБ). Основна мета цих документів - визначення стратегічних орієнтирів, які стосуються не лише оборонної політики, а й соціально-економічних та інституційних аспектів державної безпеки.

До основних завдань стратегічного планування у сфері національної безпеки належить:

- аналіз системи національних інтересів, що включає їх класифікацію, оцінку сучасного стану та тенденцій розвитку;
- оцінка поточних і потенційних загроз національній безпеці;
- визначення можливостей та обмежень у сфері захисту національних інтересів;
- розробка та реалізація державної політики, спрямованої на реформування сектору безпеки та оборони, а також підвищення ефективності його роботи.

Головна мета Стратегії НБ України полягає у забезпеченні стійкої національної безпеки, що гарантує права і свободи громадян, економічний та соціальний розвиток держави, а також її міжнародний авторитет. Стратегія слугує організаційно-правовою основою **для планування діяльності органів державної влади у сфері національної безпеки** та є обов'язковою до виконання усіма державними органами.

Значення стратегічного планування полягає також у формуванні основ для розробки інших важливих документів, таких як воєнна доктрина, **стратегії інформаційної безпеки, кібербезпеки, програми реформування сектору безпеки та оборони** тощо. Стратегія НБ є основою для впровадження довгострокових планів **у сфері національної безпеки та** розробки відповідних законодавчих актів і міжнародних угод [53, [с. 198-200](#)].

Пріоритетними завданнями Стратегії національної безпеки України є відновлення системи державного управління суспільним розвитком, забезпечення єдності виконавчої влади шляхом ліквідації паралельних центрів влади, обмеження корупції, а також впровадження механізмів відповідальності та зворотного зв'язку між владою і суспільством.

Враховуючи сучасні умови, важливіше не просто реформувати, а створити нові державні інститути, особливо в **системі судочинства та секторі безпеки**. **Необхідно також акцентувати увагу на забезпеченні конкурентоспроможності економіки через обмеження відкритості національного ринку, протидію товарній експансії на непаритетних умовах, орієнтацію національних виробників на потреби внутрішнього ринку, досягнення оптимального рівня імпортозалежності, обмеження присутності іноземного капіталу в ключових секторах економіки, збільшення внутрішнього платоспроможного попиту, регулювання національного фінансового ринку та його основних інституцій, а також створення єдиної системи моніторингу виробництва, розподілу та споживання енергоресурсів** [29, [с. 124](#)].

Національна безпека є складною й багатовимірною сферою, яка об'єднує інтереси особи, суспільства та держави. Процес забезпечення національної безпеки можна розглядати як інтеграцію зусиль різних суб'єктів: особи, суспільства, органів державної влади та місцевого самоврядування. Така взаємодія здійснюється в рамках відкритої, динамічної, соціальної системи - системи національної безпеки (СНБ).

Основною метою СНБ є реалізація національних інтересів через синергію діяльності цих суб'єктів.

Важливо зазначити, що структура, цілі та завдання СНБ формуються під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, що відображають особливості історичного, політичного та соціально-економічного розвитку держави. Зважаючи на діалектичну єдність складових, національна безпека є нерозривно пов'язана з еволюцією особи, суспільства та держави в просторі та часі. Це підкреслює динамічний характер системи, де зовнішні й внутрішні умови постійно впливають на її трансформацію.

СНБ також варто розглядати як частину глобальної системи безпеки, адже національні інтереси взаємопов'язані з безпекою субрегіонального, регіонального та навіть глобального рівнів. Ця взаємозалежність реалізується через правові, політичні, економічні та інші механізми, що обумовлюють вплив на функціонування національної системи безпеки.

Таким чином, система національної безпеки держави - це багатовимірний соціальний механізм, що відповідає за захист національних інтересів та забезпечення цілісності суспільства. Вона формується після здобуття державного суверенітету та постійно вдосконалюється під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Ця система забезпечує спроможність держави не лише захищати національні інтереси, а й адаптуватися до змін у міжнародному середовищі, залишаючись елементом більш масштабних систем безпеки [46, с. 150-152].

Таблиця 1.1

Складові Системи Національної Безпеки

Складові СНБ	Функції	Взаємодія	Індикатори ефективності	Ризики	Прогалини
Збройні Сили	Захист територіальної цілісності	Взаємодія з розвідкою, МОЗ, МВС	Взаємодіяють з розвідкою, МОЗ, МВС	Рівень боєготовності, результати навчань	
Зовнішня агресія, застаріла техніка		Недостатнє фінансування			
Дипломатія	Представництво інтересів держави за кордоном	Маніпуляції, дезінформація	Взаємодіяють з ЗС, розвідкою, МЗС	Недостатня ефективність у кризових ситуаціях	Кількість укладених договорів, міжнародний імідж

Джерело: складено автором на основі [46, с. 153-155].

У своїх дослідженнях В. Строяновський акцентує увагу на важливості стратегічного аналізу в управлінні державою в контексті національної безпеки. Він визначає стратегічний аналіз як всебічну оцінку сектору безпеки та оборони, яка охоплює довгострокову, середньострокову та короткострокову перспективи. Це дозволяє створювати ефективні стратегії і механізми для реалізації державної політики в сфері безпеки та забезпечення стабільної роботи системи державних органів. Згідно з його думкою, стратегічний аналіз має бути розглянутий як процес збору та дослідження інформації, що отримується в результаті аналізу навколишнього середовища з урахуванням державної стратегії. У рамках цього процесу, його учасники здійснюють реалізацію механізмів управління державою [49, с. 66-70].

У теоретичному аналізі стратегічного планування у сфері національної безпеки України важливо враховувати, що ця діяльність включає комплекс заходів, що реалізуються через відповідні державні органи, спрямованих на досягнення чітко визначених цілей і завдань. В контексті стратегічного планування, основним документом, що регламентує ці процеси, є Стратегія забезпечення державної безпеки України, затверджена Указом Президента України № 56/2022 від 16.02.22 р. [52].

Фундаментальною складовою цих цілей є забезпечення безпеки політичного ладу, стабільності суспільства, політичного суверенітету, територіальної цілісності, а також ефективного функціонування інститутів державної влади і економічних інтересів. Ці аспекти підкреслюють важливість системного підходу до стратегічного планування, де кожен елемент має значення для загальної безпекової архітектури держави. Водночас, необхідно відзначити значну кількість державних органів, залучених до забезпечення національної безпеки. Законодавчо визначені 13 суб'єктів національної безпеки України, з яких частина має специфічний правовий статус. Це вимагає особливої уваги до питання управлінської

координації та підпорядкування, оскільки унікальні правові статуси можуть ускладнювати ефективність їх взаємодії. Проблема ускладнюється тим, що значна частина цих органів є частиною комплексної системи управлінських структур, що потребує адміністративної реформи для підвищення її ефективності.

Особливої ваги набуває роль Служби безпеки України, як основного спеціально уповноваженого органу у забезпеченні державної безпеки. Однак, сучасні умови розвитку українського суспільства вимагають комплексного підходу, в якому важливу роль відіграють не лише органи безпеки, але й інші державні інституції, такі як Верховна Рада, Президент, РНБО, Міністерство оборони та Міністерство внутрішніх справ. Це підкреслює необхідність інтегрованого підходу до стратегічного планування, що враховує усі складові національної безпеки [9, с. 169-170]. Аналіз системи державних органів сектору безпеки і оборони в Україні показує її надзвичайну складність і багатогранність. Ці органи виконують важливі функції у сфері безпекової політики, спрямовані на охорону особи, суспільства та держави. Проте, існуючі законодавчі визначення часто ускладнюють процес розмежування компетенцій, що може призводити до непорозумінь та дублювання функцій.

Ключовим елементом стратегічного планування в цьому контексті є Стратегія національної безпеки. Вона неодноразово переглядалася в історії України, що відображає зміни в політичному курсі та державній політиці. Основна мета цієї стратегії - визначення актуальних загроз і завдань для забезпечення національної безпеки, а також розробка механізмів для захисту національних інтересів. Ця стратегія служить основою для створення інших документів планування **у сфері національної безпеки та оборони.**

Згідно з вимогами **Закону України "Про національну безпеку України"**, Стратегія є вихідною точкою для підготовки ряду супутніх документів, серед яких - стратегії воєнної безпеки, громадської безпеки, цивільного захисту, розвитку оборонно-промислового комплексу та кібербезпеки, а також Національна розвідувальна програма та інші державні програми. Однак, до теперішнього часу частина з цих документів не була оприлюднена, що викликає питання щодо їхнього доступу та змісту.

Чинна **Стратегія національної безпеки, затверджена Указом** Президента від 14 вересня 2020 року, збільшує кількість стратегічних документів, що підлягають розробці. Вона передбачає створення широкого спектру стратегій, від людського розвитку до продовольчої безпеки. Тим не менш, нова Стратегія забезпечення державної безпеки, яка розроблена відповідно до приписів чинної стратегії, не містить чітких визначень терміна "державна безпека" та посилань на нього, що вказує на потребу в подальшій уточненості та обґрунтуванні термінології в законодавчому контексті [9, с. 171-172].

Таким чином, ефективне стратегічне планування у сфері національної безпеки вимагає не лише розробки та впровадження стратегічних документів, але й забезпечення їхньої чіткої взаємодії та узгодженості. Це є важливою умовою для успішної реалізації державної політики і захисту національних інтересів.

Отже, проведений аналіз теоретичних основ стратегічного планування у сфері національної безпеки дозволяє зробити ряд важливих висновків. Стратегічне планування в цій галузі є складним і багатоаспектним процесом, який вимагає глибокого розуміння сучасних глобальних викликів, внутрішніх особливостей держави та міжнародного контексту. Воно є невід'ємною складовою державної політики, спрямованою на забезпечення стабільності, розвитку та захисту національних інтересів.

Ефективне стратегічне планування передбачає комплексний підхід, який охоплює широкий спектр питань: від аналізу зовнішніх і внутрішніх загроз до розробки конкретних заходів щодо їх нейтралізації. Важливу роль відіграє системний аналіз національних інтересів, який дозволяє визначити пріоритети та сформулювати цілі стратегічного планування.

Стратегічне планування у сфері національної безпеки тісно пов'язане з правовим регулюванням. Законодавча база визначає основні принципи, механізми та інструменти реалізації стратегічних планів. Водночас, правова система повинна бути гнучкою та адаптуватися до швидко мінливих умов сучасного світу.

Ключовим елементом стратегічного планування є взаємодія різних суб'єктів національної безпеки. Ефективність цього процесу залежить від чіткого розподілу повноважень, координації дій та наявності механізмів зворотного зв'язку.

Нарешті, стратегічне планування має бути не статичним, а динамічним процесом, який постійно адаптується до нових викликів і загроз.

Регулярний перегляд і оновлення стратегічних документів є необхідною умовою для забезпечення національної безпеки в довгостроковій перспективі.

Загалом, стратегічне планування у сфері національної безпеки є складним і багатогранним процесом, який вимагає системного підходу, глибокого аналізу та постійної адаптації до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Ефективне стратегічне планування є запорукою стабільності, розвитку та захисту національних інтересів будь-якої держави.

Висновки до розділу 1

Аналіз теоретичних засад національної безпеки та її реформування дозволяє чітко визначити ключові аспекти сучасної системи забезпечення безпеки держави. По-перше, національна безпека вже давно не обмежується лише військовими аспектами, а охоплює широкий спектр сфер, включаючи економічну, соціальну, інформаційну та екологічну безпеку. Цей комплексний підхід є необхідним для забезпечення стабільності держави в умовах глобальних викликів та внутрішніх проблем.

Ефективна система національної безпеки потребує злагодженої роботи різних державних органів, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Міцна нормативно-правова база, достатні ресурси та високий рівень професіоналізму є критично важливими для забезпечення захисту державних інтересів і прав громадян. Важливим аспектом є також систематичний аналіз змінюваних умов, розробка нових стратегій та адаптація до нових викликів.

Стратегічне планування у сфері національної безпеки є багатогранним і динамічним процесом, який має враховувати як внутрішні, так і зовнішні загрози. Воно вимагає комплексного підходу до аналізу національних інтересів, розробки та реалізації конкретних заходів. Правове регулювання та координація між різними суб'єктами національної безпеки є критично важливими для забезпечення ефективності цього процесу.

Отже, забезпечення національної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів і інтеграційних процесів є складним і постійно змінюваним завданням. Для досягнення успіху в цій сфері необхідно проводити регулярний моніторинг, оновлювати стратегії та залучати всі зацікавлені сторони до процесу забезпечення безпеки. Лише через динамічний та комплексний підхід можна забезпечити стабільність і розвиток держави в довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЧИННОЇ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Історичний контекст та еволюція стратегій національної безпеки України

Аналіз історичного контексту та еволюції стратегії НБ України важливим елементом аналізу, оскільки він дозволяє краще зрозуміти динаміку формування ідеї національної безпеки та її стратегій у сучасній Україні. Національна безпека є багатогранним явищем, яке визначається як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Різні історичні етапи, які проходила Україна, залишили свій відбиток на її ставленні до власної безпеки, а також на розробці та реалізації конкретних підходів у цій сфері.

Аналізуючи трансформації у сфері безпеки та оборони України за період 33 років Незалежності, можна стверджувати, що країна подолати складний шлях змін. Особливо прискорено цей процес відбувався протягом останніх років, коли Україна діяла в умовах протистояння зовнішній агресії. Ці перетворення зробили нашу державу ключовим компонентом європейської регіональної безпеки, зміцнивши її стратегічну роль у цьому контексті.

Питання національної безпеки є невід'ємною складовою державної політики, і його еволюція тісно пов'язана з історичним контекстом розвитку країни. Для того, щоб зрозуміти сьгоднішні виклики, необхідно дослідити їхнє коріння в минулому, зокрема як соціально-політичні обставини, так і зовнішні загрози впливали на стратегічні рішення. Вивчення історії дозволяє виявити ключові моменти, які сформували сучасний погляд України на питання безпеки, починаючи від радянської доби, коли Україна перебувала у складі СРСР, і до сьгоднішніх реалій незалежної держави.

Особливий інтерес викликає саме радянський період, оскільки в цей час формувалися основи багатьох безпекових концепцій, які впливали на пострадянські держави. Політика безпеки того часу була підкорена інтересам Радянського Союзу, що суттєво обмежувало національні інтереси України. Водночас, у цей період відбувалася централізація управління безпековими структурами, а також контроль над внутрішньою безпекою, що заклало основи для подальшого розвитку стратегій безпеки вже в умовах незалежності.

Тому початок розгляду історичного контексту варто розпочати саме з радянського періоду. Це обумовлено тим, що радянська спадщина мала значний вплив на подальшу трансформацію безпекової політики України після здобуття незалежності. Аналіз радянської доби дає змогу глибше зрозуміти, як минулі стратегії вплинули на сучасні виклики, з якими стикається Україна, і яким чином вони визначили потребу в розробці нових підходів до національної безпеки.

У сучасному дискурсі державної політики, нормативно-правових актів та наукової літератури поняття національної безпеки набуло чіткого визначення та стало основоположною категорією для вирішення практичних завдань щодо захисту інтересів особистості, суспільства і держави від різних внутрішніх та зовнішніх загроз. Це поняття еволюціонує разом із розвитком української державності, що значною мірою було обумовлено історичними та політичними факторами.

На відміну від сучасного розуміння національної безпеки, у радянський період домінувала концепція забезпечення виключно державної безпеки, що мала на меті охорону інтересів держави як цілісного утворення, а не окремих націй чи етнічних груп. Використання поняття «національна безпека» в контексті СРСР було практично неможливим, оскільки це могло поставити під сумнів ідею рівності народів, яка була офіційно проголошеною у межах радянської ідеології. Як зазначав Чеканов В.Є., у радянський період поняття «національна безпека» не отримало поширення, оскільки тоді термін «національне» мав інший зміст, що акцентував увагу на культурних та етнічних особливостях народів, які населяли територію СРСР, а не на їхньому праві на власну безпеку чи захист.

Еволюція стратегій національної безпеки України пов'язана з прагненням держави сформувати власну модель захисту національних інтересів, яка враховує як внутрішні політичні зміни, так і зовнішні загрози, включно з військовою агресією, економічними викликами та інформаційними атаками [27, с. 289].

Україна в складі СРСР була однією з найважливіших республік, яка відігравала значну роль у військових і економічних аспектах радянської держави. Система управління в СРСР була централізованою, і більшість рішень, зокрема щодо безпеки, приймалися в Москві. Україна не мала незалежної військової політики, оскільки всі ключові оборонні питання контролювалися центральною владою. Проте на її території були розташовані численні військові бази та об'єкти, зокрема важливі промислові центри з виробництва військової техніки та зброї. Це робило Україну стратегічно важливою для обороноздатності Радянського Союзу.

Крім того, Україна відігравала значну роль у міжнародних військових союзах СРСР, зокрема була частиною Варшавського договору - військового блоку, створеного для протидії НАТО. Її військові сили і ресурси були інтегровані в загальну радянську стратегію захисту від західних загроз під час Холодної війни. На території України розташовувалися стратегічні ракетні комплекси, деякі з яких несли ядерну зброю. Це підкреслювало її значущість у глобальній оборонній стратегії Радянського Союзу [6].

Таким чином, основні аспекти безпеки України в складі СРСР визначалися централізацією військового управління, стратегічним розташуванням і участю в міжнародних військових блоках, що було ключовим у контексті Холодної війни та взаємодії з країнами НАТО.

У 1991 році, з метою адаптації державотворчого проекту незалежної України до кращих світових зразків, були створені Рада оборони України та Рада національної безпеки. Вони відігравали важливу роль у формуванні основ для політичної незалежності країни. У 1996 році відбулася значна зміна - ці дві інституції об'єднали в одну структуру, створивши Раду національної безпеки і оборони України (РНБОУ). Це консолідувало механізми державного управління безпекою, закріпивши її на конституційному рівні через прийняття Основного Закону.

Варто зазначити, що в умовах радянської доби поняття «національна безпека» фактично не використовувалося, а замість нього домінувала «державна безпека», яка втілювалася через Комітет державної безпеки (КДБ) та його попередників. Таке обмеження радянського досвіду створило як виклики, так і можливості для формування нової національної політики безпеки в Україні.

Одним із важливих кроків у цій сфері стало прийняття в 1997 році Концепції національної безпеки України, яка вперше ввела українську політичну думку терміни та принципи, характерні для країн Західної Європи та США. Концепція окреслила ключові поняття, такі як національні інтереси, загрози національній безпеці, та основні напрямки політики в цій сфері. Важливою складовою національної безпеки було визначено Воєнну організацію держави, яка охоплювала широке коло силових структур, що на той час налічували понад мільйон осіб [30, с. 72-73].

Загалом, під час аналізу реальних і потенційних загроз безпеці України вчені виділяють 2 етапи формування та функціонування системи національної безпеки.

Перший етап характеризувався необхідністю побудови та забезпечення ефективного функціонування системи безпеки у перехідний період розвитку суспільства та держави. У цьому контексті наявність значної кількості реальних загроз та кризових ситуацій локального, регіонального та загального масштабу вимагала швидкого реагування за умов обмежених ресурсів, часу, фінансів, кадрів, союзників та інших можливостей.

Другий етап був пов'язаний зі стратегічним будівництвом системи безпеки на довгострокову перспективу, тобто поза межами нинішнього перехідного періоду. З переходом до еволюційного розвитку суспільства стало можливим змістити пріоритети від швидкого реагування на поточні загрози на користь створення механізмів, що дозволяють вчасно розпізнавати потенційні загрози та адекватно на них реагувати. Це стосувалося як нестабільності у світі, так і можливого виникнення надзвичайних ситуацій.

Значною особливістю обох етапів стало те, що в деяких випадках визначенню національних інтересів, конкретних загроз та небезпеки мало

політизований характер [30, с. 34-35].

Розпад СРСР у 1991 році став ключовою подією, що ознаменувала початок нової ери для України. Проголошення незалежності поставило країну перед низкою серйозних викликів у політичній, економічній та соціальній сферах. Одним з найважливіших питань стало забезпечення національної безпеки в умовах нестабільності, яка виникла після розпаду радянської системи [38].

Після здобуття незалежності Україна зіткнулася з необхідністю формування нової політичної системи, яка б відповідала демократичним стандартам. Відсутність досвіду незалежного державотворення і сильного інституту влади ускладнювала цей процес. Перехід від тоталітарної системи до демократії супроводжувався постійними політичними кризами, що впливали на стабільність всередині країни та її зовнішню політику. Економічна криза, яка поглибилась після розпаду СРСР, стала однією з найсерйозніших проблем для України. Втрата єдиної економічної системи призвела до значного зниження промислового виробництва, інфляції та різкого падіння рівня життя населення. Відсутність чіткої економічної стратегії та досвіду управління ринковою економікою додатково ускладнювали ситуацію. Це створювало передумови для формування нових підходів до економічної безпеки. Соціальна сфера також зазнала значних потрясінь. Різке падіння рівня життя, безробіття та зниження соціальних гарантій викликали глибоку соціальну напругу в суспільстві. Невизначеність майбутнього та економічні труднощі стали джерелом соціальної нестабільності, що вимагало від уряду нових підходів до захисту соціальної безпеки громадян [3].

Усі ці фактори мали безпосередній вплив на розробку перших стратегій національної безпеки України. Країна опинилася в умовах, коли одночасно потрібно було вирішувати питання політичної стабільності, економічного відродження та захисту соціальних прав громадян. Ці виклики стимулювали розробку багатосторонніх підходів до безпеки, які включали не лише військовий аспект, але й економічну та соціальну стабільність, що стали основою для майбутніх стратегічних документів у сфері національної безпеки.

Надалі Декларація про державний суверенітет України та Конституція України відіграли ключову роль у формуванні правових і політичних основ для захисту суверенітету України. Ці два документи заклали фундаментальні принципи державності, забезпечивши правові механізми для збереження незалежності та територіальної цілісності країни.

Декларація про державний суверенітет України прийнята 16 липня 1990 року, Декларація стала першим важливим **кроком на шляху до незалежності України**. Вона проголосила суверенітет України та її право на самовизначення, що стало основою для подальшого відокремлення від СРСР [14].

Цей документ став важливим кроком до проголошення незалежності 24 серпня 1991 року та формування перших стратегій національної безпеки, орієнтованих на захист державного суверенітету.

Конституція України прийнята 28 червня 1996 року, Конституція України закріпила суверенітет як основоположний принцип державної політики та забезпечення національної безпеки. Вона стала головним правовим документом, який визначив основи державного устрою, прав і свобод громадян, а також закріпив механізми захисту незалежності країни.

Ключові принципи захисту суверенітету в Конституції:

Стаття 1: Україна проголошується суверенною, незалежною, демократичною та правовою державою. Це є основним конституційним принципом, що визначає незмінність державного суверенітету.

Стаття 17: захист суверенітету та територіальної цілісності України є однією з найважливіших функцій держави, а Збройні сили виступають гарантом цього захисту.

Непорушність кордонів: конституція закріпила принципи непорушності державних кордонів України, що визначає її зовнішню політику та стратегічні засади безпеки.

Незалежність судової та правової системи: конституція встановлює принцип незалежності судової влади, що забезпечує правовий захист суверенітету та демократії [21].

Обидва документи - Декларація про державний суверенітет і Конституція - заклали основи для правового захисту суверенітету України. Вони встановили стратегічні принципи, які допомогли Україні стверджувати свій статус незалежної держави та створювати ефективні механізми захисту від зовнішніх загроз.

Після проголошення незалежності та прийняття Конституції, Україна зіткнулася з необхідністю формування ефективної системи національної безпеки, яка б відповідала новим реаліям пострадянського простору. У цей період важливим кроком стало прийняття перших законодавчих документів, спрямованих на захист суверенітету та національних інтересів країни. **Закон України Про основи національної безпеки, прийнятий 19 червня 2003 року**, став ключовим етапом у формуванні стратегії національної безпеки [37]. Цей документ визначив головні принципи державної політики у сфері національної безпеки, окреслив основні загрози, з якими країна може зіткнутися, а також визначив пріоритети для їх подолання. Закон закріпив основоположні принципи національної безпеки України, серед яких демократичний контроль над військовими та силовими структурами, прозорість та підзвітність у сфері безпеки, а також захист суверенітету та територіальної цілісності. Передбачено посилення державного контролю над забезпеченням безпеки в політичній, економічній, інформаційній та соціальній сферах. Закон також окреслив головні загрози, які можуть зашкодити національним інтересам України. Серед них - збройна агресія з боку іноземних держав, міжнародний тероризм, економічний тиск, інформаційна війна, порушення кордонів, а також внутрішні загрози, такі як політична дестабілізація, соціальні та економічні кризи, корупція, ослаблення державного управління та криміналізація суспільства. Ці загрози вимагали розробки комплексної системи заходів, спрямованих на захист від них. Закон визначив низку пріоритетів для забезпечення національної безпеки, включаючи зміцнення обороноздатності через модернізацію Збройних сил та забезпечення їх необхідними ресурсами, економічну безпеку через розвиток національного виробництва та підтримку стратегічно важливих галузей, енергетичну безпеку шляхом диверсифікації постачання енергоресурсів та розвитку власних джерел енергії, інформаційну безпеку через захист національного інформаційного простору від зовнішнього впливу та інформаційних атак, а також соціальну безпеку шляхом подолання соціальних криз та зміцнення соціальних гарантій. Визначено завдання та функції ключових органів державної влади, відповідальних за реалізацію політики національної безпеки, включно з Президентом України, Радою національної безпеки і оборони, Кабінетом Міністрів та спеціальними службами, і закріплено механізми координації та взаємодії між органами **влади у сфері національної безпеки**. **Закон України Про основи національної безпеки** став важливим інструментом у розробці подальших стратегій національної безпеки. Він заклав основи для оновлених стратегічних документів, таких як Стратегія національної безпеки України та Воєнна доктрина, які адаптувалися до нових загроз, зокрема після початку російської агресії у 2014 році.

Цей закон допоміг не лише закріпити основи правової та політичної системи національної безпеки, але й окреслити шляхи для подолання економічних та соціальних викликів, що постали перед Україною після здобуття незалежності.

Отже, глибокий аналіз історичного контексту свідчить про те, що стратегії національної безпеки України формувалися під впливом складних

внутрішніх і зовнішніх чинників. Радянська спадщина, з її акцентом на державну безпеку та централізацію управління, залишила значний відбиток на ранніх етапах розвитку української безпекової політики. Здобуття незалежності викликало необхідність створення нової системи національної безпеки, яка б відповідала демократичним цінностям та захищала суверенітет країни.

Еволюція стратегій національної безпеки України пройшла кілька етапів, кожен з яких мав свої особливості та виклики. Перші роки незалежності були ознаменовані необхідністю побудови основних інститутів державної безпеки та адаптацією до нових геополітичних реалій. Згодом акцент змістився на стратегічне планування та розробку довгострокових концепцій, що враховували як внутрішні, так і зовнішні загрози.

Ключовими документами, які сформували сучасну систему національної безпеки України, стали Конституція України та **Закон України "Про основи національної безпеки"**. Ці документи закріпили основні принципи **державної політики у сфері безпеки**, визначили **національні інтереси та загрози**, а також створили правову основу для діяльності силових структур.

Російська агресія проти України в 2014 році стала новим викликом для національної безпеки і призвела до необхідності коректування стратегічних документів та посилення військової складової безпеки. Сучасні стратегії національної безпеки України орієнтовані на протидію гібридній війні, зміцнення оборонних спроможностей, розвиток співробітництва з міжнародними партнерами та реформування сектору безпеки і оборони.

2.2. Оцінка ефективності чинної стратегії національної безпеки

Оцінка ефективності чинної стратегії національної безпеки є ключовим етапом для розуміння того, наскільки успішно Україна справлялася з викликами у сфері безпеки у різні періоди свого розвитку. З 2010 по 2021 роки країна пройшла через кілька етапів трансформації, кожен з яких виявив слабкі сторони та недоліки національної стратегії. Особливо важливим цей аналіз стає на тлі загострення військових дій та російської агресії, яка почалася у 2014 році та значно змінила безпековий ландшафт України. У період до 2014 року основні виклики полягали в економічних та політичних факторах, які часто ігнорували загрозу військової агресії, тоді як з початком війни на сході України відбувся радикальний перегляд національних безпекових пріоритетів. Оцінка ефективності чинної стратегії допоможе зрозуміти, як країна адаптувалася до нових загроз, які кроки були успішними, а де залишилися прогалини, що призвели до підвищеної вразливості перед зовнішніми та внутрішніми загрозами.

Оцінка ефективності чинної стратегії національної безпеки України у період до 2013 року свідчить про значні недоліки у її реалізації та спроможності адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні загрози. Прийняття Стратегії національної безпеки 2007 року та Доктрини інформаційної безпеки 2009 року мало на меті зміцнити систему національної безпеки, проте ці документи не змогли ефективно протидіяти зростаючому впливу Росії на внутрішню політику України. Російське керівництво активно просувало на найвищі державні посади людей, лояльних до Кремля, що значно послабило національну безпеку країни. Це стало особливо помітним у 2010 році, коли президентом України став Віктор Янукович, чия політика сприяла подальшому проникненню російських інтересів у силові та безпекові структури держави. Ключовими елементами цього процесу стали призначення осіб із російським громадянством на важливі посади в обороні та безпеці України. Наприклад, міністром оборони у 2012 році став Дмитро Саламатін, а його наступником був Павло Лебедев, який обіймав цю посаду до 2014 року. Голова Служби безпеки України Олександр Якименко (2013-2014 роки) також мав тісні зв'язки з Росією. Ці призначення мали згубний вплив на ефективність забезпечення національної безпеки, адже найвищі позиції в системі опинилися в руках людей, лояльних до Москви. Це свідчило про те, що національна безпека України опинилася під серйозною загрозою з боку внутрішньої корупції та зовнішнього втручання. До 2013 року система забезпечення національної безпеки функціонувала на імітаційній основі, без реальних дій для зміцнення суверенітету та захисту від зовнішніх загроз. Кульмінацією цієї кризи став початок 2014 року, коли відбувся повний крах державної безпекової системи. Після масових протестів та революційних подій у лютому-березні 2014 року значна частина вищого державного керівництва, включаючи президента, прем'єр-міністра, голову Верховної Ради, міністрів оборони, внутрішніх справ та багатьох інших, втекли з країни, залишивши Україну без керівництва в критичний момент.

Цей період показав повний провал стратегії національної безпеки до 2013 року, коли антиукраїнська діяльність зсередини державних структур посилила вразливість країни перед зовнішньою агресією. Втеча керівництва України засвідчила не лише глибоку кризу державного управління, але й те, що система національної безпеки була зруйнована як змістовно, так і формально. Це створило сприятливі умови для подальшої військової агресії з боку Росії, яка розпочалася вже у 2014 році [48, с.75-76].

Після 2014 року, Україна постала перед необхідністю перегляду своєї національної безпеки у зв'язку з безпрецедентною агресією Російської Федерації, що призвело до анексії Криму та військового конфлікту на Донбасі. На той момент оборонна доктрина України виявилася неефективною та здебільшого декларативною, оскільки країна не була готова до такої масштабної зовнішньої загрози. Це стало наслідком тривалої політичної, економічної та військової кризи, що охопила державу після розпаду Радянського Союзу, а також недостатнього реформування сектору національної безпеки.

У відповідь на нові виклики уряд України розпочав кардинальне реформування системи національної безпеки. Ключовим документом стала Стратегія національної безпеки України, прийнята на засіданні РНБО 6 травня 2015 року [39].

Вона заклала основи нового підходу до безпеки країни, який був орієнтований на мінімізацію загроз суверенітету, відновлення територіальної цілісності та побудову демократичної правової держави. Основними цілями стратегії стали створення умов для мирного розвитку та інтеграції України до ЄС, що відображало прагнення країни до європейських стандартів у сфері безпеки та державного управління.

Стратегія 2015 року чітко визначила два основні блоки загроз: зовнішні та внутрішні. Зовнішня загроза була очевидною і полягала в агресивних діях Росії, яка порушила міжнародне право та анексувала частину української території. Це вперше в новітній історії одна з ядерних держав використовувала свій військовий потенціал для насильницького захоплення території іншої країни в Європі. Водночас внутрішні загрози також були значними: корупція, неефективна система державного управління, економічна криза та енергетична залежність створювали додаткові виклики для національної безпеки.

Слід зазначити, що у відповідь на ці виклики Україна переглянула свій позаблоковий статус і розпочала активні кроки у напрямку інтеграції до систем колективної безпеки, насамперед НАТО. Вперше після довгих років політичної невизначеності питання членства в НАТО стало одним із пріоритетів національної стратегії. Досягнення військової сумісності з країнами Альянсу, впровадження стандартів НАТО та посилення співпраці зі спецслужбами інших країн стали важливими елементами нової оборонної політики України [35, с. 35-37].

У ретроспективній оцінці ефективності цієї стратегії є складною. З одного боку, реформування Збройних сил України та інтеграція стандартів НАТО сприяли покращенню обороноздатності країни. З іншого боку, залишається низка проблем, зокрема у внутрішній сфері - відсутність належної реформи державного управління, уповільнення антикорупційних заходів, а також тривалі економічні труднощі. Ці недоліки вплинули на здатність України оперативно реагувати на загрози, що несе агресія Росії.

Надалі - 14 вересня 2020 року на засіданні **Ради національної безпеки і оборони України** було прийнято нову **Стратегію національної безпеки України**. Цей документ закладає фундамент для державної політики у сфері національної безпеки та відображає сучасні виклики, з якими стикається Україна в умовах складної геополітичної ситуації. Стратегія визначає пріоритети національних інтересів та окреслює основні напрями, спрямовані на забезпечення безпеки держави, зокрема у зовнішньополітичному, внутрішньополітичному, економічному та військовому вимірах.

Одним із ключових аспектів цієї Стратегії є чітка ідентифікація поточних і прогнозованих загроз національній безпеці та інтересам України. Вона враховує як зовнішньополітичні умови, пов'язані з триваючою російською агресією, так і внутрішні виклики, включаючи політичну нестабільність, корупцію, економічні кризи та інформаційні атаки. Така багатовимірність підходу дозволяє уряду ефективніше реагувати на загрози, що виникають як на зовнішньому, так і на внутрішньому фронті. Проте, важливо підкреслити, що ефективність цієї Стратегії значною мірою залежить від здатності держави не лише ідентифікувати ці загрози, але й своєчасно та адекватно реагувати на них через конкретні дії та політичні рішення [5, с. 95].

Також суттєвою є роль, яку відіграє Стратегія у визначенні основних напрямів реформування сектору безпеки та оборони. Враховуючи сучасні виклики, Україна повинна проводити глибоку модернізацію своїх збройних сил, а також вдосконалювати механізми співпраці між різними силовими структурами. Окрім цього, важливо акцентувати увагу на реформах у сфері державного управління, що сприятиме підвищенню ефективності інститутів, відповідальних за національну безпеку. Це дозволить не лише зміцнити обороноздатність держави, але й запобігти можливим кризам через неефективність або незлагоджену роботу відповідних органів.

Варто зазначити, що відповідний проект Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року був схвалений Урядом України 10 березня 2021 року, після чого мав бути ухвалений відповідним рішенням РНБО України та затверджений Президентом України. Ця Стратегія мала стати основоположним документом і базою для формування державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки. У даній Стратегії вперше на законодавчому рівні визначалися б взаємоузгоджені терміни, такі як «економічна безпека», «національні економічні інтереси», «економічна стійкість» і «економічний суверенітет», а також основні виклики і загрози для економічної безпеки України та шляхи їх подолання [55, с. 158].

З огляду на вищевикладене, ключовою проблемою є практична реалізація положень Стратегії. Актуалізується необхідність скоординованої діяльності як державних, так і недержавних структур, що беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Це вимагає чіткої конкретизації функцій усіх учасників процесу та ефективної взаємодії між ними. Конкретизація функцій елементів державного механізму управління системою національної безпеки є одним з важливих чинників, що може значно підвищити ефективність всієї політичної системи. Особливу увагу слід приділяти підвищенню оперативності та гнучкості управління, що дозволить більш ефективно реагувати на нові загрози.

Чинне законодавство України, яке регулює питання національної безпеки, включає низку важливих законів, серед яких ключову роль відіграють Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» та Закон України «Про національну безпеку України». Однак, аналіз чинної стратегії національної безпеки виявляє низку суттєвих прогалин, що негативно впливають на ефективність національної безпекової системи.

Закон «Про Раду національної безпеки і оборони України» визначає стратегічні національні інтереси та концептуальні підходи до забезпечення безпеки України у різних сферах: політичній, економічній, соціальній, воєнній, інформаційній та ін. Однак, чинна редакція Закону «Про національну безпеку України» не надає чіткого визначення таких важливих аспектів, як «безпека людини», «економічна безпека», «екологічна безпека» та «інформаційна безпека». Це створює нормативну прогалину в системі національної безпеки.

Закон про національну безпеку зазначає, що довгострокове планування здійснюється через кілька ключових стратегічних документів, зокрема, Стратегію національної безпеки та Стратегію кібербезпеки. Проте відсутність нормативної вимоги щодо розроблення стратегій у сферах безпеки людини та екологічної безпеки є серйозною прогалиною, що не враховує сучасних викликів.

Важливо зазначити, що законодавчі акти, які регулюють питання національної безпеки, мають недоліки в частині врахування Конституції України. Конституція визначає людину, її життя та безпеку як найвищу соціальну цінність (стаття 3), але чинний Закон про національну безпеку не надає достатньої уваги безпеці людини та внутрішньополітичній безпеці, що є порушенням конституційних засад.

У Законі про національну безпеку містяться визначення таких понять, як «воєнна безпека» та «державна безпека». Воєнна безпека стосується захисту держави від військових загроз, тоді як державна безпека охоплює захист від невоєнних загроз. Однак, ці визначення не враховують повноту сучасних загроз, особливо у контексті кіберзагроз та внутрішніх викликів. Збройні сили України, згідно з Законом «Про Збройні Сили України», є головним формуванням для забезпечення оборони держави, що включає захист її суверенітету та територіальної цілісності. Їхня роль у системі національної безпеки є центральною, але недостатньо розроблені механізми взаємодії з іншими складовими безпекової системи, зокрема в аспектах інформаційної та економічної безпеки.

Державна прикордонна служба України виконує ключову роль у захисті суверенітету України, охороняючи державний кордон, включаючи прилеглу та виключну (морську) економічну зону. Під час дії воєнного стану підрозділи морської охорони та прикордонні загони можуть бути залучені до нейтралізації збройних конфліктів на кордоні, що закріплено в Законі України «Про Державну прикордонну службу України». Це підкреслює важливість інтеграції військових формувань у загальну систему національної безпеки.

Однак, визначення «державної безпеки» у Законі про національну безпеку не відповідає в повній мірі положенням Конституції України. Зокрема, воєнна безпека розглядається як окремий компонент національної безпеки, тоді як у реальності воєнна і державна безпека є взаємопов'язаними, і державна безпека включає захист від воєнних загроз.

Закон про національну безпеку описує державну безпеку як стан захищеності життєво важливих національних інтересів від невоєнних загроз. Водночас, Конституція України (стаття 17) та Закон «Про Збройні Сили України» свідчать, що державна безпека включає не лише захист від невоєнних, а й воєнних загроз. Це вказує на недоліки в поточній нормативній базі, які потребують корекції.

Актуальність Стратегії національної безпеки - **Стратегія національної безпеки України була прийнята у 2020 році**, коли безпекове середовище суттєво відрізнялося від сьогоденної ситуації, зокрема через повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році. Незважаючи на це, Стратегія залишається актуальною, але вимагає перегляду з урахуванням нових реалій.

Стратегія 2020 року окреслює широкий спектр напрямів державної політики у сфері національної безпеки. До них відносяться:

1. **людський розвиток**
2. **воєнна безпека**
3. **громадська безпека та цивільний захист**
4. **розвиток оборонно-промислового комплексу**
5. **економічна безпека**
6. **енергетична безпека**
7. **екологічна безпека та адаптація до зміни клімату**

8. біобезпека та біологічний захист

9. інформаційна безпека

10. кібербезпека

11. зовнішньополітична діяльність

12. державна безпека

13. інтегроване управління кордонами

14. продовольча безпека

15. розвідувальна програма

Цей список відображає системний підхід до забезпечення національної безпеки, охоплюючи різноманітні сфери, що робить її досить всеосяжною. Однак, необхідно врахувати, що з моменту прийняття Стратегії безпекова ситуація суттєво змінилася, і це вимагає адаптації підходів до забезпечення національної безпеки [53].

Чинна Стратегія національної безпеки України, прийнята у 2020 році, розроблена в умовах, що суттєво відрізнялися від нинішньої безпекової ситуації, зокрема через повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році. Вона охоплює широкий спектр напрямів державної політики, включаючи воєнну, економічну, екологічну та кібербезпеку. Проте детальний аналіз цієї Стратегії вказує на певні її недоліки та аспекти, які потребують подальшого вдосконалення для підвищення її ефективності.

Одним із ключових викликів є те, що законодавча база України щодо національної безпеки містить суттєві нормативні прогалини. **Закон України «Про національну безпеку України»** недостатньо деталізує поняття **таких важливих складових, як «безпека людини», «економічна безпека» та «інформаційна безпека»**. Це створює загрозу недостатнього захисту цих сфер, які в сучасному світі набувають дедалі більшої ваги.

Ще однією проблемою є відсутність належного відображення воєнної безпеки у контексті державної безпеки. Як показує аналіз Конституції України та закону **«Про Збройні Сили України»**, державна безпека включає не тільки невоєнні загрози, але й воєнні. Однак, у чинній Стратегії національної безпеки ці аспекти розмежовані, що може призвести до неефективної координації між різними складовими національної безпекової системи.

Попри те, що Стратегія містить чітко визначені напрями державної політики, такі як розвиток оборонно-промислового комплексу, енергетична та кібербезпека, вона не враховує нові виклики, пов'язані зі зміною безпекового середовища. У нинішніх умовах Україна стикається з надзвичайно складними викликами, пов'язаними із загрозами в інформаційній та кіберсфері, що потребують термінової модернізації відповідних підходів. Особливу увагу також варто звернути на роль Державної прикордонної служби України. Її завдання у захисті кордонів є ключовими для забезпечення суверенітету країни, особливо під час воєнного стану. Однак, чинна нормативна база не враховує повною мірою важливість інтеграції цього компоненту до загальної системи національної безпеки.

Як свідчить порівняння зі стратегіями інших держав, таких як США, де чітко розмежовані воєнні та невоєнні домени національної безпеки, Україні варто врахувати досвід країн із розвинутою системою безпеки. Це допоможе посилити роль кібербезпеки, економічної стабільності та інформаційного захисту у загальній системі національної безпеки.

Отже, можна стверджувати, що чинна Стратегія національної безпеки потребує суттєвого перегляду та оновлення. Незважаючи на її комплексність та широкий спектр напрямів, які вона охоплює, сучасні виклики, з якими стикається Україна, вимагають більш гнучкого, багатовимірного підходу до забезпечення національної безпеки. Такий підхід має враховувати не лише воєнні аспекти, але й акцентувати увагу на економічних, інформаційних та екологічних загрозах, що набувають все більшого значення у світовому контексті.

Тільки таким чином Україна зможе ефективно протистояти новим викликам, зберігаючи свою незалежність, суверенітет і забезпечуючи безпеку своїх громадян.

Отже, проведений аналіз чинної стратегії національної безпеки України свідчить про її еволюцію від доктрини, що не враховувала реальних загроз, до комплексного документа, який намагається охопити широке коло викликів. Однак, повномасштабне вторгнення Росії в 2022 році виявило як сильні сторони цієї стратегії, так і її недоліки.

Незважаючи на значні зусилля, спрямовані на реформування сектору безпеки та оборони, залишаються певні прогалини. Зокрема, це стосується нормативно-правової бази, яка не завжди відповідає сучасним викликам. Відсутність чітких визначень ключових понять, таких як **"безпека людини", "економічна безпека" та "інформаційна безпека"**, ускладнює ефективну реалізацію стратегії. Крім того, недостатньо чітко окреслена роль різних суб'єктів національної безпеки, що може призводити до розпорощення зусиль і неефективного використання ресурсів. Важливим аспектом є необхідність адаптації стратегії до нових реалій. Повномасштабна війна з Росією вимагає переосмислення пріоритетів і розробки нових підходів до забезпечення безпеки. Зокрема, необхідно посилити увагу до кібербезпеки, інформаційної війни та гібридних загроз.

Висновки до розділу 2

Аналіз еволюції стратегій національної безпеки України свідчить про їхню динаміку та адаптивність до постійно мінливих викликів. Від реактивного реагування на зовнішні загрози до проактивного формування безпекової політики, стратегії пройшли значний шлях. Однак, повномасштабне вторгнення Росії в 2022 році виявило як сильні сторони, так і недоліки існуючої системи.

Незважаючи на значні досягнення у реформуванні сектору безпеки і оборони, залишаються певні проблемні питання. Нормативно-правова база потребує подальшого вдосконалення для забезпечення чіткості визначень, уніфікації підходів та адаптації до нових загроз. Особливо гостро стоїть питання кібербезпеки та інформаційної війни, які потребують більш деталізованих стратегій протидії.

Для забезпечення ефективної національної безпеки в майбутньому необхідно систематизувати координацію між усіма суб'єктами національної безпеки, забезпечити безперервну адаптацію стратегій до нових викликів, інвестувати в розвиток оборонно-промислового комплексу, посилювати міжнародне співробітництво та залучати громадянське суспільство до процесу розробки та реалізації стратегій.

Реалізація цих заходів дозволить Україні не лише протистояти сучасним викликам, а й забезпечити стабільний розвиток держави в умовах мінливого глобального контексту.

РОЗДІЛ 3

ВИКЛИКИ НАЦІОНАЛЬНИЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

3.1. Військово-політична складова

В умовах збройної агресії росії проти України військово-політична складова національної безпеки набуває ключового значення.

Внутрішньополітична ситуація, зокрема рівень політичної стабільності, безпосередньо впливає на здатність держави ефективно реагувати на виклики війни. Політичні конфлікти та суперечності між політичними силами можуть перешкоджати ухваленню важливих рішень, спрямованих на зміцнення обороноздатності держави, що особливо небезпечно під час воєнного конфлікту.

Розбіжності між політичними партіями здатні уповільнити реалізацію оборонних реформ і завадити мобілізації ресурсів, необхідних для захисту країни. Системна політична нестабільність може негативно вплинути на функціонування таких ключових сфер, **як оборона, правопорядок та громадська безпека**. Ця **нестабільність** також **може ускладнити координацію дій з міжнародними партнерами та союзниками, що є критично важливим для** отримання допомоги у протидії агресору.

Політична конфронтація підриває довіру громадян до влади, що є одним із головних викликів національній безпеці в умовах війни. Конфлікти між політичними лідерами можуть створювати враження серед населення про неефективність управління країною в критичний момент. Це може негативно вплинути на готовність громадян до активної участі в обороні країни та мобілізаційних заходах.

У контексті війни громадяни очікують, що влада буде виступати як єдиний і надійний лідер, здатний організувати національні оборонні заходи, гарантувати безпеку і стабільність. Політичні розбіжності не лише ускладнюють управління кризовими ситуаціями, але й послаблюють суспільну підтримку, необхідну для досягнення перемоги в збройному конфлікті [20, с. 7-8].

Напередодні повномасштабної війни, яку російська федерація розпочала проти України 24 лютого 2022 року, наша держава завершила розробку галузевих безпекових стратегій. Це стало важливим етапом нового циклу стратегічного планування, що був ініційований у 2020 році після прийняття оновленої Стратегії національної безпеки України. У цьому документі було чітко визначено, що **“встановлення миру, відновлення суверенітету та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів є найвищим пріоритетом держави”**.

Закон України “Про національну безпеку України” від 21 червня 2018 року No 2469-VIII визначає правові засади **державної політики у сфері національної безпеки** та оборони. У ньому наводиться поняття **“національна безпека України” як “захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз”**. Закон також містить основи, принципи та цілі **державної політики у сфері національної безпеки** й оборони, що мають забезпечити захист суспільства та кожного громадянина від можливих загроз [57, с. 323].

Національна безпека України в сучасних умовах формується під впливом військово-політичних викликів, пов'язаних із тривалою збройною агресією з боку Російської Федерації. Одним із основних аспектів цієї ситуації є стирання меж між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки. Все більшу роль відіграють несилові складові національної безпеки, такі як політичні, економічні, соціальні, енергетичні, екологічні та інформаційні фактори, які визначають загальний рівень захищеності держави.

Україна перебуває у стані постійної військової загрози через агресію Росії, яка триває як у формі класичних збройних дій, так і у вигляді **«гібридної війни»**. У цих умовах особливо важливим стає протистояння не тільки військовим загрозам, але й впливу інформаційних, енергетичних та економічних атак, що є частиною цієї багатовимірної війни. Україна зіштовхується з необхідністю захисту своїх громадян як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівні, а також збереження своєї територіальної цілісності та незалежності.

Одним із ключових викликів національної безпеки є підтримка високого рівня економічного розвитку, який є важливим для забезпечення стійкості держави перед зовнішніми загрозами. Важливими завданнями залишаються також збереження енергетичної безпеки та ефективне управління ресурсами, що стають об'єктом зовнішніх атак та маніпуляцій. Відповідне співвідношення національних інтересів та участь у міжнародних наднаціональних структурах стають невід'ємною складовою забезпечення безпеки України у глобальному вимірі.

Українська зовнішня політика базується на загальноновизнаних міжнародних принципах, таких як повага до суверенітету, територіальна цілісність та невторчання у внутрішні справи держав. В умовах агресії Росії важливо продовжувати дотримуватися міжнародних договорів та мирних засобів вирішення конфліктів, підкреслюючи готовність України до активної міжнародної співпраці та формування позитивного іміджу держави на світовій арені [25, с. 118-119].

Україна потребує гнучкої та ефективної конфігурації політики, яка б забезпечувала її здатність швидко адаптуватися до нових викликів, зокрема в умовах постійного зовнішнього тиску.

Поняття **«гібридна війна»** поступово закріплюється в науковій методології як один із найважливіших викликів сучасним державам, зокрема Україні. Активне використання методів гібридної війни російською федерацією проти України розпочалося ще у 2014 році з моменту анексії Криму та підтримки сепаратистів на Донбасі. Саме цей період вважається початком нової ери військових конфліктів, де збройна агресія поєднується з широким спектром невоєнних заходів. Гібридна війна характеризується комплексним застосуванням різноманітних засобів: конвенційної зброї, кібератак, дезінформації, економічного тиску, пропаганди та маніпуляції суспільною думкою. Це робить її надзвичайно небезпечною формою конфлікту, оскільки вона вражає не лише військові об'єкти, а й суспільство в цілому, спрямовуючи удари по його моральному духу, інституціям та економіці.

Особливо важливою складовою гібридної війни є інформаційна агресія. Російська федерація активно використовує дезінформацію, пропаганду та маніпуляцію фактами для створення викривленого образу реальності. Використання термінів на кшталт **«спеоперація»** замість **«війна»** є яскравим прикладом цього підходу, який дозволяє агресору легітимізувати свої дії та водночас уникати міжнародного засудження.

Повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 року є лише новим етапом гібридної війни, яка триває вже понад десять років. Воєнні дії на полі бою доповнюються кібератаками, економічними санкціями, культурною та інформаційною експансією. Це підтверджує, що гібридна війна не завершилася, а набула нових, більш руйнівних форм [12, с. 61-62].

З огляду на це, виклики національній безпеці України в умовах гібридної війни потребують комплексного підходу. По-перше, необхідно посилювати обороноздатність країни, зокрема вдосконалювати систему кібербезпеки та інформаційного захисту. По-друге, важливо забезпечувати належну роботу економічних і політичних інституцій, які стають основними цілями гібридної агресії. По-третє, активна інформаційна робота з громадськістю має сприяти протидії пропаганді та маніпуляціям, формуючи критичне мислення та патріотичну свідомість. Гібридна війна є викликом не лише для військових національної безпеки: від воєнної до економічної, інформаційної та політичної. Лише комплексний підхід до протидії цьому виду війни дозволить Україні зберегти свою незалежність і територіальну цілісність в умовах постійного тиску з боку агресора.

Економічна складова гібридної війни також є важливим інструментом агресора. Через торгові війни, енергетичний шантаж і економічну ізоляцію Росія намагається послабити економічну стійкість України та підірвати її зв'язки з міжнародними партнерами. Ця стратегія створює перешкоди для розвитку економіки та реалізації важливих державних проектів, послаблюючи тим самим загальну обороноздатність країни.

Ще одним компонентом гібридної війни є підтримка і фінансування сепаратистських і терористичних груп на території України. Ці дії спрямовані на дестабілізацію східних регіонів країни та створення псевдодержавних утворень, які Росія використовує для легітимізації своїх агресивних дій. Паралельно з цим, російські спецслужби активізують нерегулярні збройні формування, які діють на території України під виглядом **«повстанців»** або **«ополченців»**, що також є частиною гібридної стратегії.

Інформаційна війна є одним із ключових фронтів гібридної агресії. Росія активно використовує соціальні мережі, ЗМІ та інтернет-ресурси для поширення дезінформації, пропаганди і маніпуляцій. З моменту здобуття Україною незалежності російські мас-медіа активно працювали на території країни, поширюючи проросійські ідеї та створюючи умови для подальшого втручання. Ситуація загострилася з початком розвитку інтернету, коли російські спецслужби почали використовувати соцмережі, такі як «Однокласники» та «Вконтакте», для контролю громадської думки. Заборона цих мереж у 2017 році стала важливим кроком у боротьбі з російською пропагандою, проте ворог продовжує використовувати інші платформи, такі як Facebook, Instagram і TikTok, для досягнення своїх цілей. Це свідчить про постійну еволюцію методів гібридної війни, яка не обмежується лише збройними діями, але охоплює також інформаційний простір.

Розуміння цієї загрози є важливим кроком у протидії гібридній агресії. Інформаційна складова гібридної війни є однією з найсерйозніших загроз національній безпеці, оскільки вона спрямована на злам суспільної єдності та піддрив довіри до держави. Українські науковці, разом зі спецслужбами, мають розробити спільний алгоритм протидії ворожій пропаганді. Необхідно активізувати боротьбу з дезінформацією, посилювати кібербезпеку та обмежувати доступ ворожих агентів до українського інформаційного простору [45, с. 94-95].

Повномасштабна агресія Росії проти України, яка триває вже більше двох років, стала одним із найбільш серйозних викликів для світової безпеки. Війна не тільки загрожує регіональній стабільності, але й поглиблює розкол між державами, розділяючи світ на демократичний та тоталітарний табори. Цей поділ створює нові напруження і суперечності, які можуть перерости у ще більш масштабні конфлікти, включаючи загрозу ядерної війни. Проблеми міжнародної підтримки України у цьому контексті стають визначальними для її національної безпеки. Україна відчуває значну підтримку з боку своїх західних союзників, зокрема США та ЄС, які надають військову, фінансову та гуманітарну допомогу. Проте ця підтримка не завжди є стабільною або достатньою для подолання тих викликів, які стоять перед державою в умовах війни. Економічні та політичні труднощі, з якими стикаються навіть найбільш активні союзники України, часто стають на заваді більш тривалій та масштабній допомозі. Наприклад, внутрішні кризи в Європі або зміни політичної кон'юнктури в США можуть зменшити рівень підтримки, що ставить під загрозу здатність України ефективно протистояти агресору [47].

Інтереси великих гравців, таких як Китай чи країни Глобального Півдня, також ускладнюють міжнародну підтримку України. Китай, наприклад, отримує економічну вигоду від послаблення Росії, посилюючи свій вплив на її ринки та ресурси. Проте, одночасно, КНР боїться опинитися під санкційним тиском Заходу, що стримує його активну участь у війні. Така ситуація створює двоїстість у міжнародній позиції щодо війни, коли інтереси окремих країн не завжди збігаються з потребами України.

Ключовим викликом для національної безпеки України залишається можливість зниження обсягів військової допомоги від Заходу. Якщо країни-союзники вирішать зменшити поставки зброї або фінансову підтримку через внутрішньополітичні або економічні проблеми, це може серйозно вплинути на здатність України захищатися. В умовах затяжної війни, коли втрати зростають з обох сторін, будь-які затримки у постачанні необхідних ресурсів можуть призвести до критичних наслідків для фронту та національної безпеки загалом.

Окрім цього, загроза ескалації конфлікту до ядерного рівня є одним із найбільш тривожних сценаріїв. Росія неодноразово використовувала ядерну риторику для тиску на Захід, намагаючись посясти страх і змусити міжнародну спільноту до поступок. У відповідь на ці загрози НАТО і США посилюють власні оборонні заходи, що підвищує ризик подальшого загострення конфлікту. У такій ситуації частина міжнародних партнерів може почати схилитися до варіанту «швидкого миру», що означатиме тиск на Україну з метою досягнення компромісу з Росією за рахунок національних інтересів. Проблема полягає в тому, що навіть у разі тимчасового зниження інтенсивності бойових дій, відсутність сталого міжнародного тиску на Росію загрожує довгостроковими наслідками для безпеки України. Росія, попри міжнародну ізоляцію, все ще має підтримку з боку низки тоталітарних та авторитарних країн, які прагнуть зберегти зв'язки з Москвою задля власних геополітичних інтересів. Це дає Кремлю можливість шукати шляхи для обходу санкцій та підтримувати свій військовий потенціал, що продовжуватиме створювати загрозу для України [47].

Брак міжнародної підтримки, зокрема фінансової допомоги, може стати серйозним викликом для національної безпеки України. В умовах тривалої війни проти Росії, яка значно виснажує ресурси країни, недостатність зовнішнього фінансування може призвести до критичних наслідків як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Зменшення фінансової допомоги наступного року, яке може скласти \$10-15 млрд, суттєво ускладнить можливості України для фінансування оборонного сектору. Військові потреби України продовжують залишатися надзвичайно високими, адже війна вимагає постійного оновлення озброєння, технічного забезпечення армії та підтримки мобілізаційного ресурсу. У випадку, якщо ці витрати не будуть забезпечені належним чином, це може призвести до ослаблення обороноздатності країни, що створить додаткові ризики для її безпеки. Брак фінансування безпосередньо вплине на економічну стабільність України. Високий дефіцит бюджету, який за оцінками становить 1,57 трлн грн на 2024 рік (або 20,6% прогнозного ВВП), вимагатиме значних внутрішніх зусиль для його покриття. Заступник голови парламентського комітету Ярослав Железняк підкреслив, що вже цього року прихований дефіцит бюджету складає 300-400 млрд грн, що лише погіршує загальну економічну ситуацію. Без належної фінансової підтримки ззовні Україна буде змушена залучати більше внутрішніх ресурсів, що може призвести до інфляції, девальвації гривні та подальшого погіршення умов життя населення [16].

Недоотримання міжнародної макрофінансової допомоги також серйозно загрожує відновленню економіки. Підтримка бізнесу є критично важливою умовою для вживання економіки, і без достатнього фінансування український бізнес не зможе повноцінно функціонувати та відновлюватися після руйнівних наслідків війни. Це, у свою чергу, вплине на можливість держави отримувати податкові надходження, що ще більше посилить дефіцит бюджету і ускладнить фінансування ключових секторів.

Крім того, скорочення міжнародного фінансування до \$22,9 млрд у 2025 році (порівняно з \$38,1 млрд у 2024 році) може поставити під загрозу реалізацію реформ, необхідних для інтеграції України в Європейський Союз. Реформи в правовій, економічній та антикорупційній сферах вимагають значних фінансових і людських ресурсів, які будуть важко забезпечити без стабільної міжнародної допомоги. Відсутність поступу в цих напрямках може не тільки уповільнити євроінтеграційні процеси, але й призвести до втрати довіри міжнародних партнерів, що може зменшити готовність надавати подальшу допомогу [16].

Таким чином, скорочення міжнародної підтримки України створює масштабні загрози для її національної безпеки. Зменшення фінансових ресурсів під час війни може призвести до послаблення обороноздатності, економічної дестабілізації, уповільнення реформ та погіршення соціально-економічного стану країни, що в сукупності посилює вразливість України перед зовнішніми загрозами.

Аналізуючи проблему мілітаризації економіки України в контексті національної безпеки, варто зазначити, що така мілітаризація має як потенційні позитивні, так і негативні наслідки. Проблема мілітаризації економіки виникає в умовах тривалої війни, коли уряд може бути змушений переорієнтувати економічні ресурси на забезпечення оборонних потреб. Президент України В. Зеленський заявив про можливість переходу країни на «повністю мілітаризовану економіку» в разі послаблення підтримки союзників і затяжної війни. Втім, як зазначено у тексті, поки що немає чіткого розуміння, що мається на увазі під цим терміном, і не існує конкретних планів. З історичного досвіду, приклади мілітаризації економіки можна побачити під час Другої світової війни, коли тоталітарні режими, як у Радянському Союзі, використовували централізований

контроль та примусову працю для забезпечення військового виробництва. В умовах відсутності приватної власності держава могла легко перевести всі підприємства на випуск військової продукції, що стало ключовим фактором виживання в ті часи. Проте, на думку експертів, описані у статті умови милітаризації економіки, як у Радянському Союзі, сьогодні є неприйнятними для демократичних держав, особливо для України, де ринкові принципи є основою економічної системи [43].

Загрози, пов'язані з милітаризацією економіки, можуть виникати через негативні наслідки для цивільного сектору. Як зазначають експерти, проблема полягає в тому, що сучасні військові технології не дозволяють гарантувати безпеку виробничих потужностей в умовах постійних ракетних обстрілів. Велике військове виробництво стає мішенню для атак, що, у свою чергу, може спричинити економічні збитки, зниження виробничої потужності та втрати серед цивільного населення.

Також важливо враховувати, що Україна отримує значну підтримку від союзників у вигляді озброєння, що частково зменшує потребу у переході на повністю милітаризовану економіку. Тому, як зазначається у тексті, повна милітаризація може виявитися надмірною мірою, якщо країна продовжить отримувати військову допомогу. Відповідно, реалізація такого сценарію може бути недоцільною за сучасних умов.

З іншого боку, забезпечення військової спроможності України не потребує радикальної милітаризації. Експерти стверджують, що виробництво частини необхідної продукції, такої як бронезилети, форма та безпілотники, може бути налагоджено без повної перебудови економіки. Пріоритет має бути наданий подоланню корупційних схем та ефективному використанню наявних фінансових ресурсів.

Отже, в умовах збройної агресії Росії проти України військово-політична складова національної безпеки стає визначальною для забезпечення державної стабільності та захисту національних інтересів. Політична стабільність всередині країни має критичне значення для ефективного управління і реалізації оборонних заходів. Політичні конфлікти та розбіжності можуть перешкоджати необхідним реформам і мобілізації ресурсів, що ускладнює реагування на зовнішні загрози.

Агресія Росії, яка проявляється через класичні збройні конфлікти і гібридну війну, де конвенційні військові дії поєднуються з кібератаками, дезінформацією та економічними санкціями, вимагає комплексного підходу до забезпечення національної безпеки. Зовнішня політика України має бути спрямована на підтримку міжнародних стандартів та активну міжнародну співпрацю, що є важливим для отримання підтримки від союзників.

Гібридна війна російської Федерації включає не лише воєнні дії, але й інформаційні, економічні та соціальні атаки. Інформаційна агресія, економічний тиск і підтримка сепаратистських груп є основними інструментами гібридної війни, які підривають національну безпеку України. Для успішної протидії таким викликам необхідно посилювати обороноздатність, зокрема вдосконалювати систему кібербезпеки, інформаційного захисту та забезпечувати стабільну роботу економічних і політичних інституцій.

Міжнародна підтримка є ключовою для України в умовах тривалої війни. Проте нестабільність у міжнародній політиці, фінансові труднощі союзників та можливі зміни в обсягах допомоги можуть створити додаткові ризики для національної безпеки. Зменшення фінансової допомоги та економічні проблеми можуть послабити обороноздатність України і ускладнити реалізацію реформ, необхідних для інтеграції в Європейський Союз.

Таким чином, комплексний підхід до забезпечення національної безпеки України в умовах гібридної війни є критично важливим. Необхідно продовжувати активно працювати над зміцненням внутрішньої стабільності, підтримувати ефективне управління кризовими ситуаціями і забезпечувати стратегічну підтримку з боку міжнародних партнерів для досягнення довгострокової стабільності та безпеки.

3.2. Невійськові виклики безпеки України

Невійськові виклики для України в цьому контексті включають економічні, соціальні та ідеологічні аспекти. Російська пропаганда, яка наголошує на милітаристському психозі та імперських амбіціях, відволікає увагу від внутрішніх економічних проблем Росії. Це створює загрози для економічної стабільності в регіоні, адже нестабільність у сусідній країні може вплинути і на Україну.

За Русенко, на сучасному етапі основними загрозами національній безпеці та стабільності суспільства в Україні є:

1. Посягання на державний суверенітет, конституційний лад і легітимно обрану владу.
2. Порушення прав людини і громадянина як всередині країни, так і за її межами.
3. Недостатнє правове регулювання відносин між політичними силами, зокрема у сфері використання медіа для пропаганди.
4. Розповсюдження дезінформації про події в країні та діяльність системи забезпечення безпеки.
5. Сепаратистські рухи на окремих територіях та в регіонах.
6. Розпалення національної, расової та релігійної ворожнечі, а також соціальної напруги.
7. Поширення ненависті серед працівників системи безпеки.
8. Діяльність угруповань або громадських об'єднань, спрямована на неконституційну зміну влади.
9. Виникнення міжетнічних і міжконфесійних конфліктів.
10. Прояви екстремізму в діяльності релігійних громад та об'єднань національних меншин, а також їх радикалізація.
11. Недостатній контроль за дотриманням Конституції і законів України.
12. Суперечливі геополітичні та економічні погляди та орієнтації вітчизняної політичної еліти [44].

Соціальні виклики мають велике значення, оскільки наростання милітаристських настроїв в Росії може призвести до соціальної напруженості і міграційних потоків, що вплине на ситуацію в Україні. Ідеологічні фактори, такі як пропаганда і спроби дискредитації демократії, можуть також вплинути на громадську думку і інформаційну безпеку в Україні [50].

Російська пропаганда вже багато років не змінюється і продовжує просувати антиукраїнські наративи на міжнародній арені. Щорічно на це витрачається близько 4,5 млрд доларів. Як зазначив виконавчий директор Інституту інформаційної безпеки Артем Біденко під час брифінгу в Укрінформі, ці кошти йдуть на підтримку міжнародних медіа, таких як Sputnik і Russia Today, які активно просувають такі тези, як "Україна - неспроможна країна, переповнена корупцією", і що "українці, по суті, є тими ж росіянами". Росія також намагається нав'язати думку, що вона не є імперіалістичною державою, а навпаки, страждає від імперіалістичних зазіхань Заходу, і що "Україна є лише інструментом нападу на бідну Росію".

Біденко підкреслив, що ця пропаганда "має дуже чіткий план збільшувати інформаційний хаос у світі" і досягати своїх цілей шляхом дестабілізації ситуації. Це створює значний інформаційний шум, який ускладнює сприйняття реальних загроз та маніпулює громадською думкою на глобальному рівні.

Олексій Мельник, співдиректор програм зовнішньої політики та міжнародної безпеки Центру Разумкова, також звернув увагу на важливість інформаційного фронту. Він зауважив, що "медіа формують громадську думку", а це, у свою чергу, впливає на політичні рішення і може призводити до значних економічних витрат і навіть військових дій.

Крім того, важливо розглянути, як інформаційні кампанії можуть впливати на міжнародну політику та внутрішньополітичну ситуацію в окремих країнах. Російська дезінформація і пропаганда можуть негативно позначитися на іміджі України та інших країн, заважаючи ефективному реагуванню на реальні загрози [13].

На прикладі минулого року, можна виділити улючові ризики для економічної безпеки України. У 2023 році економічна безпека України залишається ускладненою, хоча порівняно з весною 2022 року, ситуація покращилася. Це пояснюється ефективними державними та бізнесовими ініціативами, які дозволили адаптуватися до нових умов та частково відновити економічну діяльність. Завдяки цим зусиллям вдалося пом'якшити деякі з негативних наслідків війни.

Згідно з оцінками, одна загроза (2% від усіх) віднесена до найвищої категорії ризику - червоної зони. Решта загроз (49 усього) мають середню або середньо-високу оцінку ризику. Це свідчить про часткову стабілізацію економічної ситуації. Однак концентрація загроз у жовто-помаранчевій зоні вказує на необхідність подальшого відновлення соціально-економічної динаміки та забезпечення стабільного надходження зовнішніх ресурсів.

Основні загрози, що впливають на економічну безпеку у помаранчевій зоні, включають ті, які можуть суттєво послабити трудовий потенціал і ресурси, необхідні для відновлення після війни. Важливо також звернути увагу на проблеми, пов'язані з фінансовими та економічними дисбалансами, щоб уникнути їх поглиблення.

Незважаючи на деяке зменшення впливу дефіциту державного бюджету, цей фактор залишається значним ризиком. Найбільші загрози в помаранчевій зоні пов'язані з можливістю відновлення та усунення накопичених економічних дисбалансів, що може стати критичним для економічної стабільності. Тому необхідні рішучі дії для послаблення накопичених фінансових і економічних проблем, а також стабільне надходження зовнішніх ресурсів для подальшого відновлення та підтримки економічної безпеки [1, с. 5].

У сучасному світі міграція є однією з найбільш актуальних і складних соціальних проблем. Щорічно мільйони людей покидають свої рідні місця в пошуках кращих умов життя, втікаючи від війни, переслідувань, бідності чи природних катастроф. Ці міграційні потоки мають значний вплив на країни походження та призначення, створюючи нові можливості, але також і серйозні виклики.

Однією з основних проблем, які виникають унаслідок міграційних процесів, є соціальна напруга в країнах, що приймають мігрантів. Зокрема, країни Європи стали свідками суттєвого зростання соціального напруження через великий притік біженців. Наприклад, війна в Сирії призвела до масового прибуття мігрантів, яких європейські країни змушені розміщувати у таборах для біженців. Ці мігранти часто мають низький рівень кваліфікації, що ускладнює їхню інтеграцію у нове суспільство [17].

Міграційна криза 2015 року показала, як такі великі потоки біженців можуть впливати на соціальну стабільність. Відповіддю на цей виклик стало введення тимчасових обмежень на пересування та закриття кордонів багатьма європейськими країнами через зростання кримінальних проявів серед біженців [26].

В Україні, як країні-експортеру трудових ресурсів, ситуація також є складною. Міграція українців за роки незалежності стала масовим явищем, яке має далекосяжні наслідки. Висококваліфіковані фахівці постійно виїжджають з країни, що створює дефіцит кадрів у важливих секторах економіки.

Міграційні процеси, особливо в умовах військового конфлікту, мають двоякий ефект. З одного боку, вони створюють нові можливості на ринку праці, зокрема у сфері інформаційних технологій, яка продовжує розвиватися навіть під час війни. З іншого боку, великі потоки мігрантів призводять до соціальної напруги в країнах прийому. Наприклад, у Польщі, Румунії, Чехії, Словаччині, Угорщині та Молдові значна кількість українських мігрантів викликає проблеми з розміщенням і соціальною підтримкою [22, с. 244-246]

Таким чином, міграція має складний вплив на соціальні системи країн. Важливо, щоб міжнародна спільнота продовжувала працювати над ефективними рішеннями для пом'якшення соціальної напруги і забезпечення гідних умов для всіх мігрантів.

Ефективне вирішення проблем соціальної вразливості в Україні дозволить прискорити процеси європейської інтеграції. Це, в свою чергу, спонукатиме європейців до більшої інклюзії України, що має значний потенціал для стабілізації демографічних і трудових проблем у Європі.

Прогнозування та проактивна політика щодо соціальної вразливості дозволить уникнути великих фінансових витрат на відновлення соціальної стабільності в майбутньому.

В Україні високий рівень соціальної вразливості існував і до початку війни. Це проявлялося у значному розриві між регіонами, відставанні від сусідніх європейських країн за соціально-економічними параметрами, зростанні міграційної активності та посиленні соціального напруження через "вимивання" людських ресурсів, особливо серед молоді і висококваліфікованих працівників. Ці проблеми створюють додаткові виклики для стабільності внутрішнього ринку праці та економічного розвитку.

Таким чином, Україні важливо розробити комплексний підхід до дослідження та вирішення соціальної вразливості. Це включає моніторинг людських ресурсів, аналіз поточного стану та тенденцій, а також розробку ефективних політик для зниження соціальної вразливості і збереження людського капіталу. Такий підхід не лише сприятиме стабілізації ситуації в Україні, а й підтримає її євроінтеграційні прагнення, навіть у складних умовах [7, с. 45-46].

Національна безпека нашої країни знаходиться під серйозною загрозою через корупцію, яка є вкрай небезпечним соціальним явищем. Корупція проявляється у вигляді підкупу та продажності посадових осіб, які зловживають своїми службовими повноваженнями заради особистої вигоди.

Це явище веде до політичної нестабільності, низької якості законодавства, неефективності державних інститутів, слабкості громадянського суспільства і підриває демократичні основи держави. Корупція також знижує політичну культуру, деформує правову свідомість, послаблює судову систему, ігнорує права громадян, сприяє безкарності правопорушників, клептократії у політичних і економічних питаннях, а також зростанню злочинності і загальному розчаруванню в ефективності закону.

За даними Transparency International Ukraine, у 2023 році Україна отримала лише 36 балів зі 100 в Індексі сприйняття корупції і зайняла 104 позицію з 180 країн [58]. Це свідчить про надзвичайну серйозність проблеми. Успішна боротьба з корупцією безпосередньо вплине на можливість України вступити до ЄС і НАТО, що, у свою чергу, відкриє доступ до економічної та військової підтримки. Однак корупційні скандали в уряді не припиняються, і з'являються підозри стосовно високопосадовців. Існує сумнів у реальних намірах влади боротися з корупцією, що підкріплюється відсутністю серйозних судових вироків. Виникає потреба прирівняти відповідальність за корупцію під час війни до покарання за співпрацю з ворогом, що могло б стати ефективним кроком для боротьби з цією проблемою.

Соціальна нерівність та економічне розшарування є також критичними проблемами. Розрив між багатими і бідними настільки великий, що це загрожує стабільності держави. Відсутність середнього класу підриває основи соціальної стабільності, що веде до низького рівня життя для більшості населення та створює передумови для нових криз. Не додає справедливості і марнотратство місцевих бюджетів, коли гроші витрачаються на косметичні проекти замість важливих оборонних потреб, чи скандали навколо Міністерства оборони під час війни. Звільнення під заставу топ-чиновників, підозрюваних у величезних хабарях, також є яскравим проявом несправедливості. Це все разом створює атмосферу невпевненості та тривоги, що тільки посилює кризові явища в суспільстві [51, с. 94-97].

Соціальна проблема злочинності та тероризму є важливими питаннями, які потребують особливої уваги. Проблема злочинності стала суттєвим аспектом соціальної структури, впливаючи на всі рівні суспільства. Її характер характеризується масштабністю, постійністю і високим рівнем шкідливості. Злочинність, яка раніше могла здаватися далеким явищем, тепер активно впливає на соціальні відносини, що загрожує як правам і свободам людини, так і національній безпеці.

Держава повинна вжити всі можливі заходи для запобігання злочинності та забезпечення захисту прав і свобод громадян. Це включає в себе реалізацію конституційних гарантій недоторканності особи, захист життя та здоров'я, а також забезпечення невідворотності покарання для злочинців. Важливо, щоб правова система працювала ефективно, без затримок і бюрократичних бар'єрів.

Кримінальна діяльність також має негативний вплив на соціальну стабільність, адже вона призводить до порушення прав людини і може підірвати соціальну довіру. Однак, боротьба зі злочинністю є важливою складовою зусиль для покращення загального стану суспільства.

Щодо тероризму, його також слід розглядати як серйозну соціальну проблему. Тероризм не тільки порушує права людини, а й створює нові форми насильства, які можуть загрозувати існуванню цивілізації. Сучасні терористичні організації використовують різні методи та техніки, що робить боротьбу з ними надзвичайно складною.

Важливими умовами для успішної боротьби з тероризмом є досягнення суспільного компромісу, припинення фінансування терористичних організацій та підвищення правової свідомості населення. Необхідно забезпечити ефективне правове середовище для протидії тероризму, яке забезпечить не лише безпеку, а й повагу до прав і свобод людини [51], [62, с. 13].

Демографічна криза в Україні, посилена двома роками війни, несе серйозну загрозу для національної безпеки, соціальної стабільності та економічного розвитку країни. По-перше, значне скорочення населення України - до 29 мільйонів осіб - має суттєві наслідки для економічної стабільності. За даними аналітичного центру "Український інститут майбутнього", з цієї кількості лише третина є економічно активними, в той час як 17 мільйонів осіб є економічно неактивними, серед яких 8 мільйонів - пенсіонери та 4,8 мільйона - діти до 15 років. Таке розподіл населення створює серйозний тиск на державний бюджет, зокрема, на систему соціального забезпечення, яка повинна фінансувати пенсії та допомогу для дітей.

Війна та її наслідки призвели до великого відтоку населення. За даними, лише 65% українських біженців планують повернутися додому, що є значним зниженням порівняно з попередніми роками. Якщо ситуація не зміниться, можливий сценарій передбачає виїзд понад 20 мільйонів українців за кордон, що створює величезний тиск на країни Європи, зокрема, Німеччину, яка може прийняти до 10 мільйонів біженців. Це підвищує навантаження на соціальні системи приймаючих країн і може викликати соціальні та економічні проблеми в цих країнах.

Численні переміщення населення і масові руйнування інфраструктури, спричинені війною, ускладнюють проведення переписів і точних оцінок демографічної ситуації в Україні. Офіційний перепис населення був проведений лише у 2001 році, і з тих пір його не проводили через постійні перешкоди, зокрема, зумовлені війною. Це ускладнює планування і реалізацію державних програм, що потребують актуальної демографічної інформації.

У довгостроковій перспективі ці фактори можуть серйозно загрозувати національній безпеці України, оскільки зменшення працездатного населення та великий відтік людей можуть уповільнити відновлення економіки та підвищити соціальну напругу. Крім того, величезні міграційні потоки можуть спровокувати нові політичні та економічні виклики для країн Європи [15].

Таким чином, для подолання демографічної кризи України потрібно вжити ряд заходів, включаючи підтримку внутрішньо переміщених осіб, поліпшення умов життя для тих, хто залишився в країні, і забезпечення підтримки міжнародних партнерів у випадку подальшого загострення ситуації. Також необхідно розробити стратегії для стабілізації соціальної та економічної ситуації, що допоможе забезпечити стабільність і розвиток країни в умовах тривалої кризи.

Серед інших джерел ризиків і загроз для національної безпеки України можна виділити наступні: кліматичні зміни, розвиток нових технологій, а також просування іншими країнами інтересів, що суперечать національним інтересам України. Ці джерела ризиків є типовими для багатьох країн і не можуть бути усунені повністю. Таким чином, при розробці державної політики в сфері національної безпеки важливо знайти механізми, які дозволятимуть адаптуватися до постійно діючих загроз. Це передбачає підвищення національної стійкості [42].

Отже, невійськові виклики безпеки України постають як складний комплекс економічних, соціальних і ідеологічних загроз. Російська пропаганда, що активно просуває антиукраїнські нарративи, створює значний інформаційний шум і дезінформує як внутрішню, так і міжнародну аудиторію, що ускладнює ситуацію в Україні. Пропагандистська кампанія сприяє дестабілізації і внутрішніх процесів в Україні, і має негативний вплив на громадську думку та імідж держави на міжнародній арені.

Серед основних соціальних і економічних проблем, які впливають на національну безпеку України, варто відзначити: високий рівень корупції, соціальну нерівність, тероризм та злочинність, а також демографічну кризу, спричинену війною. Корупція є серйозною загрозою для політичної стабільності та якості державних інститутів, що потребує рішучих заходів для її подолання. Соціальна нерівність і економічне розшарування також представляють загрозу для стабільності держави, посилюючи кризові явища в суспільстві.

Демографічна криза, зокрема великий відтік населення та скорочення працездатного контингенту, має потенціал для уповільнення економічного відновлення і підвищення соціальної напруги. Міграційні процеси та їх вплив на соціальні системи країн-приймачів також є важливими аспектами, які потребують уваги.

Виходячи з цих обставин, Україні необхідно розробити комплексний підхід до вирішення соціальних і економічних проблем, зокрема шляхом поліпшення управління, боротьби з корупцією, покращення соціальної інфраструктури та забезпечення ефективної політики в сфері національної безпеки. Адаптація до нових умов і підвищення національної стійкості є ключовими факторами для підтримки стабільності та розвитку країни в умовах тривалої кризи.

Висновки до розділу 3

В умовах збройної агресії Росії проти України національна безпека стає критично важливою для забезпечення державної стабільності та захисту національних інтересів. Агресія Росії, яка поєднує класичні військові конфлікти з гібридною війною, де застосовуються кібератаки, дезінформація та економічні санкції, створює комплексний виклик для України. Гібридна війна, в свою чергу, вимагала від України розробки комплексного підходу до забезпечення національної безпеки, включаючи вдосконалення системи кібербезпеки, інформаційного захисту та стабільність економічних і політичних інституцій.

Однак військові загрози лише частина проблеми. Невійськові виклики безпеки України представляють складний комплекс економічних, соціальних та ідеологічних загроз. Російська пропаганда активно просуває антиукраїнські нарративи, створюючи інформаційний шум і дезінформуючи як внутрішню, так і міжнародну аудиторію. Це ускладнює ситуацію в Україні, сприяє дестабілізації внутрішніх процесів та має негативний вплив на громадську думку і імідж держави на міжнародній арені.

Серед основних соціальних і економічних проблем, що впливають на національну безпеку, є високий рівень корупції, соціальна нерівність, тероризм, злочинність та демографічна криза. Корупція підриває політичну стабільність і якість державних інститутів, що потребує рішучих заходів для її подолання. Соціальна нерівність і економічне розшарування поглиблюють кризові явища в суспільстві. Демографічна криза, зокрема великі масштаби міграції та скорочення працездатного контингенту, може уповільнити економічне відновлення та підвищити соціальну напругу.

Таким чином, для забезпечення національної безпеки України необхідно розробити комплексний підхід, що охоплює як військові, так і невійськові аспекти. Важливо продовжувати працювати над зміцненням внутрішньої стабільності, підтримувати ефективне управління кризовими ситуаціями і забезпечувати стратегічну підтримку з боку міжнародних партнерів. Водночас, Україні потрібно активно вирішувати соціальні та економічні проблеми, зокрема шляхом покращення управління, боротьби з корупцією та підвищення національної стійкості для підтримки довгострокової стабільності та безпеки в умовах тривалої кризи.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження перспективи реформування стратегії національної безпеки України у контексті збройної агресії Росії, що дозволило сформулювати певні методологічні та науково-практичні висновки.

В ході виконання дослідження було ретельно проаналізовано всі завдання, що були поставлені в рамках роботи. Перш за все, було розглянуто поняття національної безпеки в сучасних умовах, що дозволило виявити ключові аспекти та виклики, з якими стикається країна. Вивчення теоретичних основ стратегічного планування у сфері національної безпеки допомогло окреслити основні принципи та підходи, які є фундаментом для ефективного реалізації стратегій у цій сфері.

Історичний контекст та еволюція стратегій національної безпеки України були проаналізовані для розуміння змін у підходах та стратегічних орієнтирах протягом різних періодів. Оцінка ефективності чинної стратегії національної безпеки дозволила визначити її сильні та слабкі сторони, а також області для потенційного вдосконалення.

Важливим етапом роботи було висвітлення викликів національній безпеці України в умовах збройної агресії Росії, що включало як військово-політичні, так і невійськові аспекти. Дослідження військово-політичної складової допомогло детально проаналізувати вплив агресії на стратегічні рішення та обороноздатність країни. Одночасно були проаналізовані невійськові виклики, такі як інформаційна агресія, економічні та соціальні проблеми, що також суттєво впливають на національну безпеку.

Аналіз теоретичних основ національної безпеки та її реформування дозволяє виокремити основні елементи сучасної системи забезпечення державної безпеки. По-перше, національна безпека вже давно не обмежується лише військовою складовою; вона охоплює широкий спектр сфер, таких як економічна, соціальна, інформаційна та екологічна безпеки. Цей інтегрований підхід є суттєвим для забезпечення стабільності держави в умовах глобальних викликів і внутрішніх проблем.

Для ефективного функціонування системи національної безпеки необхідна злагоджена взаємодія між різними державними інститутами, громадянським суспільством і міжнародними партнерами. Міцна нормативно-правова база, достатні ресурси та високий рівень професійної компетентності є критично важливими для охорони державних інтересів і прав громадян. Крім того, систематичний аналіз змінюваних умов, розробка нових стратегій та адаптація до нових викликів є необхідними для забезпечення ефективності системи безпеки. Стратегічне планування в сфері національної безпеки є складним і динамічним процесом, який має враховувати як внутрішні, так і зовнішні загрози. Воно вимагає комплексного підходу до аналізу національних інтересів, розробки та реалізації конкретних заходів. Правове регулювання та координація між різними суб'єктами національної безпеки є ключовими для забезпечення ефективності цього процесу.

Забезпечення національної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів і інтеграційних процесів є складним і постійно змінюваним завданням. Для досягнення успіху в цій сфері необхідно проводити регулярний моніторинг, оновлювати стратегії та залучати всі зацікавлені сторони до процесу забезпечення безпеки. Лише через динамічний і комплексний підхід можна забезпечити довгострокову стабільність і розвиток держави.

Аналіз динаміки еволюції стратегій національної безпеки України демонструє їхню гнучкість та здатність адаптації до постійно змінюваних викликів. Перехід від реактивного реагування на зовнішні загрози до проактивного формування безпекової політики підкреслює значний шлях, пройдений у розробці стратегій. Проте повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році виявило як позитивні аспекти, так і недоліки існуючої системи.

Попри суттєві досягнення у реформуванні сектора безпеки та оборони, певні проблемні питання залишаються невирішеними. Нормативно-правова база вимагає подальшого вдосконалення для забезпечення точності визначень, уніфікації підходів та адаптації до нових загроз. Особливо нагальною є потреба в розвитку більш детальних стратегій протидії кіберзагрозам та інформаційній війні.

Для забезпечення ефективності національної безпеки в майбутньому необхідно систематизувати координацію між усіма суб'єктами національної безпеки, забезпечити безперервну адаптацію стратегій до нових викликів, інвестувати в розвиток оборонно-промислового комплексу, посилювати міжнародне співробітництво та залучати громадянське суспільство до розробки та реалізації стратегій.

Впровадження зазначених заходів дозволить Україні не тільки ефективно протистояти сучасним викликам, але й забезпечити стабільний розвиток держави в умовах мінливого глобального контексту.

У контексті збройної агресії Російської Федерації проти України концепція національної безпеки набуває критичного значення для забезпечення державної стабільності та захисту національних інтересів. Збройна агресія Росії, яка поєднує традиційні військові конфлікти з елементами гібридної війни, що включають кібератаки, дезінформацію та економічні санкції, створює комплексний виклик для України. Гібридна війна вимагає від України розробки інтегрованого підходу до забезпечення національної безпеки, який передбачає вдосконалення системи кібербезпеки, інформаційного захисту, а також забезпечення стабільності економічних і політичних інституцій.

Однак військові загрози є лише частиною проблеми. Невійськові виклики безпеки України утворюють складний комплекс економічних, соціальних та ідеологічних загроз. Активна російська пропаганда, що просуває антиукраїнські наративи, генерує інформаційний шум і дезінформує як внутрішню, так і міжнародну аудиторію. Це ускладнює ситуацію в Україні, сприяє дестабілізації внутрішніх процесів і негативно впливає на громадську думку та міжнародний імідж держави.

Серед основних соціальних і економічних проблем, що впливають на національну безпеку, слід зазначити високий рівень корупції, соціальну нерівність, тероризм, злочинність і демографічну кризу. Корупція підірвала політичну стабільність і якість державних інститутів, що вимагає рішучих і ефективних заходів для її подолання. Соціальна нерівність і економічне розшарування поглиблюють кризові явища в суспільстві, тоді як демографічна криза, зокрема масштабні міграційні процеси та скорочення працездатного контингенту, можуть уповільнити економічне відновлення і посилити соціальну напругу.

Для забезпечення національної безпеки України необхідно сформулювати комплексний підхід, що охоплює як військові, так і невійськові аспекти. Важливо продовжувати зміцнення внутрішньої стабільності, підтримувати ефективне управління кризовими ситуаціями і забезпечувати стратегічну підтримку з боку міжнародних партнерів. Водночас Україні слід активно вирішувати соціальні та економічні проблеми, зокрема шляхом покращення управлінських практик, боротьби з корупцією та підвищення національної стійкості для забезпечення довгострокової стабільності та безпеки в умовах тривалої кризи.